
KONCEPTI

PËR ARSIMIN INKLUZIV

Shkup, 2020

Koncepti për arsimin gjithëpërfshirës u përgatit nga një grup pune i formuar nga u.d. drejtori i Byrosë për Zhvillimin e Arsimit, Zeqirija Hasipi. Filomena Pereira nga Portugalia dhe Ljiljana Simić nga Serbia me përvojën e tyre të pasur në fushën e përfshirjes ofruan një bazë solide për zhvillimin e konceptit nga grupi i punës i përbërë nga:

Bashkërendues i grupit të punës:

Mr. Snezhana Trpevska, Byroja e zhvillimit të arsimit;

Anëtarë:

Natasha Jankovska, Ministria e Arsimit dhe Shkencës;

Biljana Trajkovska, Ministria e Arsimit dhe Shkencës;

Elena Ivanovska, Ministria e Arsimit dhe Shkencës;

Mr. Zhaneta Çonteva, Byroja e zhvillimit të arsimit;

Mr. Lidija Dojčinovska, Kabineti i kryeministrit të RMV;

Spase Dodevski, Kabineti i Kryeministrit të RMV;

Prof. dr. Jasmina Delceva Dizdarevic, Instituti i Pedagogjisë,
Fakulteti Filozofik, Shkup;

Prof. Olivera Rashiç Canevska, Instituti për Edukim Special
dhe Rehabilitim, Fakulteti Filozofik, Shkup;

Prof. dr. Orhideja Shurbanovska, Instituti i Psikologjisë,
Fakulteti Filozofik, Shkup;

Andrijana Tasevska, Shkolla Filllore „Krume Kepeski” -Shkup;

Marija Deletiq „SHFP „Zlatan Sremac” - Shkup dhe

Goran Petrushev, Unioni i edukatorëve speciale
dhe rehabilituesit të RM së Veriut.

Arsimi inkluziv ose gjithëpërfshirës është një proces që plotëson dhe u përgjigjet nevojave të ndryshme të fëmijëve, të rinjve dhe të rriturve duke siguruar qasje, duke rritur pjesëmarrjen e tyre në mësimnxënie, në shkollë dhe në komunitet. Ai përfshin përshtatjen e arsyeshme të përmbajtjes arsimore, qasjet dhe strategjitë e duhura të mësimdhënies, si dhe organizimin e procesit edukativo- arsimor në përgjithësi, në mënyrë që të sigurojë arsim cilësor për të gjithë. Arsimi inkluziv do të thotë që të gjithë fëmijët të përfshihen dhe pranohen, me vëmendje të veçantë ndaj fëmijëve që mund të jenë të marginalizuar, diskriminuar ose përjashtuar nga sistemi arsimor. Ata, pavarësisht nga dobësitë e tyre në disa fusha, dhe sipas potencialit të tyre, përfshihen në klasat e rregullta dhe u sigurohen kushte të përshtatshme për të mësuar, avancuar dhe pjesëmarrje në jetën shkollore.

Duke pasur parasysh që arsimi inkluziv ka specifikat e veta në vendosjen e sistemit, në përmbajtjen dhe organizimin e veprimtarisë arsimore, Ligji për arsimin fillor parashikon përgatitjen e një dokumenti të veçantë - Koncepti për arsimin inkluziv, i cili duhet të japë udhëzime specifike se si arsimi inkluziv do të zbatohet në praktikë në sistemin tonë shoqëror.

Koncepti propozon masa dhe strategji për të hequr pengesat për zbatimin e arsimit inkluziv dhe qëndrueshmërinë e tij. Në këtë kuptim, është e rëndësishme që secila shkollë të jetë në gjendje të njohë vlerën e ndryshimeve të nxënësve të saj, të gjejë mënyra për t'i respektuar ato, për t'i përshtatur mësimdhënies të karakteristikave individuale të secilit

nxënës, për të rritur dhe mobilizuar burimet ekzistuese në dispozicion të saj, në mënyrë që secili nxënës të mësojë dhe të marrë pjesë në jetën e përgjithshme shkollore.

Në rastet kur identifikohen vështirësi më të mëdha për pjesëmarrje në procesin arsimor, secila shkollë duhet të identifikojë pengesat e mësimnxënies me të cilat përballet nxënësi dhe të ofrojë strategji të përshtatshme për t'i tejkaluar ato. Kjo i lejon secilit nxënës të ketë qasje në mësimdhënie dhe mësimnxënie, si dhe pjesëmarrje dhe arritje në përputhje me potencialin e tyre.

I. NEVOJA DHE PËRFSHIRJA E KONCEPTIT

Edrejta e të gjithë fëmijëve për arsim është e regjistruar në një numër marrëveshjesh dhe dokumentesh ndërkombëtare dhe konfirmohet nga një numër instrumentesh ligjërish të detyrueshme dhe jo-detyruese. Prandaj, shtetet kanë detyrimin të respektojnë, mbrojnë dhe përmbushin të drejtën e të gjithë nxënësve për arsimim.

Arsimi inkluziv bazohet në qasjen e themeluar në të drejtat e njeriut të përcaktuar nga Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara dhe Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijëve, të cilat pranohen nga Republika e Maqedonisë së Veriut.

Korniza e veprimit të arsimit 2030 e miratuar nga komuniteti global i arsimit¹, për të përmirësuar avancimin drejt qëllimeve për zhvillim të qëndrueshëm në Objektivin 4: **Të sigurojë arsim inkluziv dhe me cilësi të barabartë dhe të promovojë mundësi për të mësuar gjatë gjithë jetës**, thekson nevojën për të zgjidhur të gjitha format e përjashtimit dhe marginalizimit. Më konkretisht, bëhet thirrje për zgjidhjen e pabarazive në lidhje me qasjen, pjesëmarrjen, proceset dhe rezultatet e mësimnxënies, me një fokus në barazinë gjinore.

Në vëzhgimet përfundimtare të Komitetit të Kombeve të Bashkuara (KB) për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara në lidhje me

¹ United Nations. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Në dispozicion: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.

raportin fillestar të Republikës së Maqedonisë së Veriut në shtator 2018², ndër të tjera, u bë një rekomandim për të rishikuar Ligjin për arsimin fillor, në mënyrë që të promovojë qartë arsimin inkluziv dhe të ndalojë diskriminimin për shkak të aftësisë së kufizuar. Sipas rekomandimeve, në Ligjin për arsimin fillor, miratuar në gusht 2019³, theksohet se arsimi fillor është institucionalisht, kadrovik dhe përmbajtësor i organizuar në një mënyrë që mbështet inkluzionin (përfshirjen) e të gjithë fëmijëve në arsimin e rregullt fillor. Ligji ndalon diskriminimin për çfarëdo baze në të gjitha fushat e funksionimit të shkollës fillore, ndërsa personeli i shkollës fillore është i përkushtuar për të promovuar barazinë dhe drejtësinë midis të gjithë nxënësve dhe për të kundërshtuar në mënyrë aktive të gjitha format e diskriminimit dhe dhunës.

Duke pasur parasysh që arsimi inkluziv merr parasysh nevojat individuale për zhvillimin e nxënësve, duke siguruar mundësi të barabarta për realizimin e të drejtave themelore të njeriut për zhvillim dhe arsim cilësor, Koncepti për arsimin inkluziv ofron udhëzime për përfshirjen, zhvillimin dhe edukimin e grupeve vijuese të nxënësve me nevojat e veçanta arsimore (NVA):

▶	nxënësit me aftësi të kufizuar - të cilët kanë dëmtime afatgjata fizike, mendore, intelektuale ose shqisore dhe të cilët, në bashkëveprim me pengesa të ndryshme shoqërore, mund të pengojnë pjesëmarrjen e tyre të plotë dhe efektive në shoqëri, në një bazë të barabartë me të tjerët;
▶	nxënësit me çrregullime të sjelljes ose probleme emocionale ose me vështirësi specifike në të mësuar;
▶	nxënësit nga mjedise të pafavorshme socio-ekonomike, kulturore dhe / ose gjuhësore të privuara,
▶	nxënësit me nevoja komplekse - të cilët kanë vështirësi të shumëfishta, çrregullime të shumëfishta, nevoja komplekse shëndetësore dhe nevojë për ndihmë dhe mbështetje të madhe dhe intensive ⁴ ,

² Concluding observations on the initial report of the former Yugoslav Republic of Macedonia. Në dispozicion: https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/concluding_observation_2018_committee_on_the_rights_of_persons_with_disabilities.pdf

³ Ligji për arsimin fillor: Gazeta zyrtare e RMV, nr. 161 më 5.8.2019

⁴ Novak, M. i Zhizhak, A. (2016). Pojam i ključna obilježja kompleksnih intervencija za populaciju u riziku. Достапно на: https://www.researchgate.net/publication/328896245_Pojam_i_ključna_obilježja_kompleksnih_intervencija_za_populaciju_u_riziku

▶	nxënësit me shtetësi të huaj, fëmijë pa shtetësi, fëmijë refugjatë, azilkërkues, fëmijë me status të njohur refugjati, fëmijë nën mbrojtje plotësuese, fëmijë nën mbrojtje të përkohshme të cilët qëndrojnë në vendin tonë,
▶	nxënësit të cilët nuk janë përfshirë në mësimdhënie dhe janë mbi moshën dhe
▶	nxënësit nga kategoritë e tjera të prekshme të cilat për arsye të ndryshme kërkojnë mbështetje dhe kujdes të veçantë gjatë procesit arsimor.

II. VIZIONI DHE PARIMET UDHËRRËFYESE

VIZIONI

Vizioni për arsimin inkluziv nënkupton që secilit fëmijë, pavarësisht nga mosha, gjinia, orientimi seksual, raca, origjina etnike, feja ose besimi, aftësia, origjina socio-ekonomike, siguron mundësitë e arsimit cilësor me bashkëmoshatarët e tyre, në kuadër të sistemit të rregullt edukativo - arsimor, që nga mosha e hershme dhe gjatë gjithë jetës.

PARIMET UDHËRRËFYESE NË ARSIMIN INKLUZIV

- ▶ Gatishmëria universale për arsim do të thotë që të gjithë fëmijët dhe nxënësit mund të mësojnë, zhvillohen, arrijnë dhe kontribuojnë në komunitet dhe shoqëri në përgjithësi.
- ▶ Drejtësi, ose një garanci që të gjithë fëmijët dhe nxënësit të kenë qasje në mbështetjen e nevojshme për të realizuar potencialin e tyre për mësim dhe zhvillim.
- ▶ Inkluzioni është e drejta e të gjithë fëmijëve dhe nxënësve për qasje dhe pjesëmarrje, në mënyrë efektive dhe të plotë, në kontekstin e përbashkët edukativo-arsimor.
- ▶ Organizimi i procesit edukativo-arsimor sipas përmasave të nxënësit, ku lloji i mbështetjes vendoset individualisht për secilin nxënës sipas potencialit, nevojave dhe interesave të tij..
- ▶ Fleksibiliteti - organizim fleksibël i planit mësimor, programit mësimor, hapësirës shkollore dhe kohës, për të mundësuar procesin edukativo-arsimor duke aplikuar metoda dhe aktivitete të përshtatshme mësimore për t'iu përgjigjur specifikave dhe stileve të mësimnxënies të secilit nxënës/nxënëse.
- ▶ Vetëvendosja - respektimi i pavarësisë personale, duke marrë parasysh nevojat, interesat dhe aftësitë e nxënësve, identitetin kulturor dhe gjuhësor, duke krijuar mundësi për ushtrimin e së drejtës për të marrë pjesë dhe për të marrë vendime.
- ▶ Përgjegjësia dhe autonomia e shkollës për të definuar një proces në të cilin identifikohen pengesat në të mësuarit me të cilin përballen nxënësi dhe planifikimin e strategjive dhe masave të ndryshme për t'i tejkaluar të njëjtat.
- ▶ Përfshirja e prindërve/tutorëve - kanë të drejtë në pjesëmarrje dhe të informohen për të gjitha aspektet e procesit edukativo-arsimor të fëmijës së tyre.

III. QASJET PËR KRIJIMIN E NJË KLIME INKLUZIVE SHKOLLORE DHE PËRKRAHJE GJATË MËSIMIT

Parimet e mësipërme, në kontekstin e Republikës së Maqedonisë së Veriut, mund të përmbushen përmes zhvillimit dhe zbatimit të qasjes inkluzive në shkollë (Whole – school approach), që nënkupton ndërtimin e kapaciteteve në shkollë për zhvillimin e klimës inkluzive dhe sigurimin e mbështetjes sistematike për kuadrin e përgjithëm edukativo-arsimor.

Qasja gjithëpërfshirëse e shkollës përfshihet në dokumentet strategjike të shkollës dhe përmes saj përcaktohen hapat për ndërtimin e një klime inkluzive të shkollës. Qëllimi është arritja e respektit për dallimet, promovimi i barazisë, drejtësisë, mosdiskriminimit dhe krijimi i kushteve dhe mundësive për të mësuar dhe përparuar secili nxënës.

Efikasiteti i qasjes kryesisht varet nga:

- ▶ ekipet inkluzive të shkollës - përkushtimi i tyre për arsimin inkluziv, vizioni i përbashkët dhe gatishmëria për të punuar së bashku;
- ▶ klima e shkollës - demokratizimi në shkollë, transparencë ndaj ndryshimeve, aplikimi i risivenë procesin edukativo-arsimor;
- ▶ mbështetje nga organi udhëheqës dhe administrativ i shkollës.

Për ndërtimin e një shkolle inkluzive, nevojitet që procesi edukativo-arsimor të bazohet në modelin e ndërhyrjes për përkrahjen e me shumë niveleve. (Multi -tiered intervention model). Ky model përfshin transformime/ndërhyrje në planin mësimor dhe në programet mësimore, strategjitë mësimore, aktivitetet dhe materialet, si dhe monitorimin e vazhdueshëm të procesit të zbatimit të ndërhyrjeve, të paktën në tre nivele të përkrahjes së të mësuarit:

Niveli I - Mbështetje e përgjithshme

Për këtë lloj të mbështetjes vendoset nga shkolla në bashkëpunim me nxënësin dhe prindërit / tutorët dhe nuk ka nevojë për një vendim zyrtar. Mbështetja e përgjithshme sigurohet në nivelin e shkollës, dhe përveç mësimdhënësit, përfshihen bashkëpunëtorët profesionistë që mbajnë shënime për përparimin e nxënësit.

Të mësuarit duhet të synojë individualizimin dhe diferencimin e procesit mësimor duke aplikuar metoda dhe mjete të përshtatshme mësimore. Shpeshherë, për nxënësit me vështirësi në të mësuar, është mirë që mbështetja të synojë t'i ndihmojë ata të gjejnë stilin e tyre të mësuarit dhe praktikën përmes teknikave të ndryshme ndaj të mësuarit, megjithatë, në të njëjtën kohë punojnë në forcimin e përqendrimin edhe të kujtesës, por në një masë të madhe edhe për të aktivizuar proceset më të larta të mendimit, si dhe për të forcuar komponentën emocionale.

Fëmijët me nevoja të veçanta arsimore shpesh kanë vështirësi në mësimnxëni që jo gjithmonë shkaktohen nga ndonjë formë e aftësisë së kufizuar. Duke pasur parasysh arsyet e vështirësive në mësimnxënie të këta nxënës, aktivitetet në shkollë duhet të synojnë në zbutjen dhe tejkalimin e tyre duke siguruar një mjedis stimulues për të mësuar dhe zhvillimin e potencialeve me të cilat disponojnë nxënësit.

Kjo do të thotë që edhe mbështetja individuale duhet të synojë përvetësimin e aftësive që do të zvogëlojnë pabarazinë fillestare dhe do të sigurohen kushte për inkurajimin dhe zhvillimin e potencialit me të cilat disponojnë nxënësit.

Bashkëpunëtorët profesionistë mund ta ndihmojnë nxënësin në zhvillimin e një imazhi pozitiv për veten dhe forcimin e vetëbesimit, zhvillimin e aftësive në të folurit dhe komunikimit, krijimin dhe zhvillimin e zakoneve për t'u kujdesur për veten dhe sigurinë e tyre, duke inkurajuar dhe zhvilluar bashkëpunimin me të tjerët dhe respektimin e

tyre, organizimi i mësimi dhe mënyrat e të mësuarit. Format e tjera të mbështetjes mund të planifikohen varësisht nga fakti nëse vështirësitë janë shkaktuar nga një lloj paaftësie ose janë për shkak të ndikimit të faktorëve që vijnë nga mjedisi i tyre i jetesës.

Niveli II - Mbështetje e intensifikuar

U ofrohet nxënësve në rast se mbështetja e përgjithshme nuk jep rezultatet e pritura. Një rekomandim për mbështetje të intensifikuar bëhet pas një vlerësimi të bërë nga ekipi inkluziv i shkollës dhe Organet profesionale për vlerësimin funksional. Mbështetja e intensifikuar është me ndërhyrje të shumëfishta dhe/ose të njëkohshme dhe i ofrohet nxënësit në bazë të planit arsimor individual.

Prandaj, ekipi i bashkëpunëtorëve profesionistë, pas vëzhgimit dhe identifikimit të kapaciteteve/ funksioneve ekzistuese të fëmijës, si dhe në fushat ku paraqiten vështirësi, duhet të bëjë një plan ndërhyrjeje në të cilin të gjitha aktivitetet do të mendohen mirë, do të bashkërenditen mirë edhe në funksionimin e përmirësimit të situatave, me qëllim përgatitjen e nxënësit për të mësuar dhe funksionuar më mirë në jetë, me ndërhyrje të hershme që ka një rëndësi të veçantë.

Niveli III - Mbështetja e veçantë

Sigurohet kur mbështetja e intensifikuar nuk plotëson nevojat e nxënësit ose në një rast tjetër, pasi të jetë bërë një rekomandim për mbështetje të veçantë pas një vlerësimi të bërë nga Organet e profesionistëve për vlerësimin funksional. Mbështetja e veçantë është e ngjashme me mbështetjen e intensifikuar, por me intensitet edhe më të madh dhe ndërhyrje të shumëfishta dhe/ose të njëkohshme dhe sigurohet në bazë të programit mësimor të modifikuar.

Të tre nivelet e mbështetjes sigurohen në shkollë të rregullta, në bashkëpunim me prindërit / tutorët, dhe në interesin më të mirë të mundshëm për nxënësit. Nëse mbështetja speciale e siguruar në shkollë nuk i plotëson nevojat e nxënësit, ekziston mundësia që mbështetja të sigurohet në shkollat fillore me një qendër burimesh ose qendra mbështetëse ndaj mësimnxënies. Format e mbështetjes përcaktohen në programin mësimor të modifikuar.

IV.

ZBULIMI I HERSHËM DHE NDËRHYRJET

Në zbulimin e hershëm të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore, përveç prindërve të tyre dhe institucioneve të kujdesit shëndetësor, rol kryesor kanë edhe organet profesioniste për vlerësimin funksional. Këto organe profesioniste vlerësimin funksional e bëjnë në përputhje me Klasifikimin ndërkombëtar të funksionimit, aftësisë së kufizuar dhe shëndetit - KNF, miratuar nga Organizata Botërore e Shëndetësisë në 2001.⁵ KNF bazohet në integrimin e modelit mjekësor dhe social të aftësisë së kufizuar dhe funksionimit. Në mënyrë që të arrihet integrimi i perspektivave të ndryshme të funksionimit, përdoret një qasje „biopsikosociale“ dhe aftësia e kufizuar shihet si një ndërveprim dinamik midis personit dhe faktorëve të mjedisit.

Sigurohet mbështetje plotësuese, pa diskriminim për asnjë arsye, për çdo fëmijë apo të ri që për shkak të çrregullimeve të zhvillimit, paaftësisë, çrregullimeve të sjelljes shoqërore, vështirësive në mësimnxënie, sëmundjeve kronike dhe arsyeve të tjera ka nevojë për mbështetje plotësuese në fushën e arsimit, shëndetësisë ose mbrojtjes sociale. Në bazë të vlerësimit funksional, përcaktohen mundësitë dhe nevojat e fëmijës ose të riut për përfshirje në institucionet parashkollore, në sistemin e rregullt edukativo-arsimor si dhe realizimi i të drejtave nga mbrojtja sociale, shëndetësore dhe punësimi, në përputhje me rregulloret ligjore.

⁵ Klasifikimi ndërkombëtar i funksionimit, aftësisë së kufizuar dhe shëndetit – KNF. Në dispozicion në: https://www.unicef.org/northmacedonia/sites/unicef.org.northmacedonia/files/2019-01/MK_SP_CWD_ICF_MK.pdf

Organet profesioniste për vlerësimin funksional kanë për detyrim të:

- të kryejnë vlerësime funksionale të fëmijëve që kanë nevojë për mbështetje plotësuese në mjedise të ndryshme (në shkollë, në familje, në komunitet);
- të marrë një vendim zyrtar për llojin e mbështetjes, kontekstin e të mësuarit, akomodimin e nevojshëm të arsyeshëm dhe sigurimin e pajisjeve të nevojshme;
- japin rekomandime prindërve për një mbështetje sa më të mirë të mundshme të fëmijëve të tyre;
- në bashkëpunim me ekipin inkluziv të shkollës e ndjekin vazhdimisht të nxënit dhe rrethin e mësimnxënies, bashkërendisin mbështetjen dhe komunikimin ndërmjet prindërve, mësimdhënësve dhe personave profesionistë.

Në bazë të vlerësimit funksional të fëmijës ose të riut dhe familjes së tij/saj, mund të sigurohen masat që do t'i radhisim në vijim, bështetëse në fushën e edukimit dhe arsimimit:

- përparësi gjatë pranimet në institucionet parashkollore;
- realizimi i programeve parashkollore për punën me fëmijë me aftësi të kufizuara;
- arsim me mbështetje të intensifikuar;
- arsim me mbështetje të veçantë;
- shërbime të ndihmës arsimore;
- shërbime të ndihmës personale;
- puna individuale arsimore me një bashkëpunëtor profesional;
- punë këshilluese me fëmijën ose të riun;
- punë këshilluese me familjen;

- ▶ përdorimi i mjeteve të përshtatura dhe atyre ndihmëse poashtu edhe mjetet teknologjike; (përdorimi i mënyrave dhe mjeteve alternative të komunikimit - fotografi, vizatime, fotografi, objekte, përshtatja e orarit të orëve, mënyrë e veçantë e caktimit të vendeve në klasë, mënyrë e veçantë e caktimit të vendeve për materialin e punës, mënyrë e veçantë e caktimit të vendeve për punët e përfunduara, kompjutorë, përshtatje e tastierës, ekranet me prekje, përshtatje e miut, softueri special, kohëmatësit, rekorderëve etj.);
- ▶ sigurimi i trajnimit për nxënësit për përdorimin e alfabetit (kodi) Braille, lëvizjen e pavarur, përdorimin e teknologjisë ndihmëse, gjuhës së shenjave ose mjeteve të tjera alternative të komunikimit;
- ▶ tejkalimi i pengesave gjuhësore, si dhe mbështetja për fëmijët ku gjuha amtare është e ndryshme nga gjuha në të cilën nxënësi ndjek mësimet;
- ▶ organizimi i mbështetjes arsimore në rast të mungesës së zgjatur në shkollë për shkak të sëmundjes së rëndë dhe kronike, në mënyrë që të sigurohet vazhdimësi në arsim, në formën e mësimdhënies së shtuar, mësimi në internet (online), punës individuale në spitale ose kushte të shtëpisë dhe angazhimit të profesionistëve me njohuri të specializuara;
- ▶ trajnimit i detyrueshëm i mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesionalë që janë të përfshirë drejtpërdrejt në punën edukative-arsimore, në përputhje me parimet inkluzive, për përdorimin e teknologjisë ndihmëse, mjeteve alternative të komunikimit;
- ▶ sigurimi i transportit nga vendbanimi në institucionin arsimor;
- ▶ masa të tjera në përputhje me rregulloret ligjore pozitive.

Nevojitet avancimi në bashkëpunimin midis Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale, Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës dhe Ministrisë së Shëndetësisë me qëllim të përmirësimit në mënyrë që të krijohet një mekanizëm për njohjen e hershme, parandalimin dhe identifikimin në kohë të çdo nevojë për mbështetje plotësuese për fëmijët **të moshës**

nga zero deri në gjashtë vjeç, si dhe sigurimin e informacionit dhe mbështetjes në kohë për prindërit/tutorët e fëmijëve.

Vlerësimi funksional dhe vlerësimi i nevojave të fëmijës për mbështetje plotësuese bëhet me kërkesë të prindërve/tutorëve të fëmijës dhe sipas detyrës zyrtare - me iniciativë të institucioneve në fushën e arsimit, shëndetit ose mbrojtjes sociale dhe ofruesve të shërbimeve sociale, me pëlqimin e prindërit ose tutorit.

Nëse prindi, përkatësisht tutori nuk pajtohen për të filluar një procedurë vlerësimi, dhe një vendim i tillë është i dëmshëm për fëmijën, me iniciativë të një individi ose institucioni, atëherë Qendra për Punë Sociale sipas detyrës zyrtare fillon procedurën në interesin më të mirë të fëmijës.

Përveç modelit të ndërhyrjeve mbështetëse në kuadër të shkollave, duhet të ndërtohet edhe një sistem i jashtëm mbështetës që do të jetë në dy nivele:

- ▶ rrjeti nacional / rajonal - për mbështetjen profesionale dhe qendrat burimore për zbatimin e arsimit inkluziv në shkolla (ndërtimi i kapaciteteve të shkollave dhe ekipeve inkluzive të shkollës) dhe
- ▶ lokale - mobilizimi i burimeve ekzistuese në mjedisin lokal, të rëndësishme për mbështetjen e arsimit inkluziv (vetëqeverisja lokale, qendrat mbështetëse, shërbimet, organizatat e shoqërisë civile), me qëllim që të shfrytëzohen plotësisht potencialet dhe mundësitë e tyre për mbështetjen dhe zbatimin e arsimit inkluziv.

V.

ZBULIMI I HERSHËM DHE NDËRHYRJET

Të gjithë faktorët e arsimit duhet të marrin pjesë në një bashkërenditje aktive në të gjitha fazat e zbatimit të proceseve të reformës në arsim (nga dizajni, përmes zhvillimit dhe zbatimit), në mënyrë që të sigurojnë programe mësimore inkluzive, tekste shkollore, vlerësime dhe burime të tjera të nevojshme për të arritur inkluzionin social. Inkluzioni nuk është vetëm një zgjedhje për politikëbërësit. Inkluzion, gjithashtu do të thotë një ndryshim në mendësinë (mënyrën e të menduarit) të shumicës në komunitet, duke përfshirë punonjësit e institucioneve që kanë nevojë për ta implementuar atë, përkatësisht krijimin e qëndrimeve dhe besimit se aftësitë nuk jepen njëherë e përgjithmonë dhe mund të zhvillohen përmes punës dhe punës në vetën e tij/saj. Në atë kuptim, sigurimi i arsimit inkluziv nuk është përgjegjësi e vetme e institucioneve arsimore⁶.

- **Mësimdhënësit** janë kryesorët për sigurimin e edukimit dhe arsimit cilësor për të gjithë fëmijët. Mësimdhënësit e trajnuar mirë, të mbështetur dhe të motivuar ndikojnë në qasjen, pjesëmarrjen dhe suksesin e të gjithë fëmijëve, veçanërisht të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore të cilëve u duhet inkurajim dhe mbështetje shtesë për të ardhur dhe qëndruar në shkollë.⁷

⁶ Global Education Monitoring Report 2020. Inclusion and Education: ALL MEANS ALL. Në dispozicion: <https://www.unesco.org/gemreport>

⁷ UNICEF: Mësimdhënësi, mësimi inkluziv dhe pedagogjia në qendër të së cilës janë fëmijët. Në dispozicion: https://www.unicef.org/northmacedonia/media/4146/file/MK_ChildCentredTeaching_Report_MK.pdf

Mësimdhënësi inkluziv në punën e tij edukative-arsimore respekton parimet e mëposhtme:

- Arsimi inkluziv është përgjegjësi e të gjithë mësimdhënësve.
- Të gjithë mësimdhënësit vazhdimisht kanë nevojë për aftësi dhe njohuri të reja që duhet t'i marrin në mënyrë që të jenë në gjendje të zhvillojnë një kulturë bashkëpunuese shkollore dhe për të realizuar mësimdhënien në klasa inkluzive në përputhje me standardet ndërkombëtare për arsimin inkluziv.
- Arsimi inkluziv kërkon që mësimdhënësit vazhdimisht të mendojnë për mënyrën se si nxënësit mësojnë dhe marrin pjesë në klasë, shkollë dhe komunitet dhe si të marrin parasysh nevojat e ndryshme dhe stilet e mësimnxënies (vizuale, dëgjimore, lexim-shkrim dhe kinestetikë) të nxënësve.

Vlerat dhe qëndrimet e mësimdhënësve kanë rëndësi thelbësore për arsimin inkluziv. Mësimdhënësit, të cilët besojnë se janë përgjegjës për mësimin e të gjithë fëmijëve janë më efektivë në përgjithësi.

- **Institucionet parashkollore** - janë mjedise ku bëhet identifikimi i parë i disa fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore dhe u ofrohet ndihmë prindërve për të inkurajuar zhvillimin e fëmijës dhe për të ofruar mbështetje shtesë. Ato lehtësojnë kalimin vertikal në arsimimin e fëmijëve me nevoja të veçanta dhe janë një burim i rëndësishëm i informacionit të nevojshëm për mësimdhënësit e shkollës fillore.
- **Shkollat** - (shkollat fillore dhe të mesme) - njohin dhe bëjnë përpjekje për t'iu përgjigjur nevojave të të gjithë fëmijëve dhe përmes parimeve të akomodimit të arsyeshëm krijojnë një mjedis stimulues shkollor për pjesëmarrjen dhe mësimin e secilit nxënës. Bashkëpunojnë dhe kultivojnë partneritete me prindërit / tutorët dhe me të gjithë faktorët përkatës të përfshirë në mbështetjen e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore. Një nga rolet e rëndësishme të shkollave është njohja e aftësive të nxënësve me nevoja të veçanta arsimore dhe zhvillimi i tyre në individë të pavarur, konkurrues në tregun e punës. Shkollat mbajnë shënime, evidencë dhe kujdesen për të gjithë fëmijët që nuk janë regjistruar në shkollë dhe për nxënësit që nuk vijojnë shkollën në mënyrë të pajustifikuar.

- ▶ **Asistentë arsimor** - marrin pjesë në mësimdhënie në mënyra të ndryshme, gjithmonë nën mbikëqyrjen e mësimdhënësit, për të përmirësuar procesin e të mësuarit, nxënës. Ata mund të lehtësojnë punën në grupe me nxënës, duke punuar herë pas here individualisht me nxënës të caktuar në forcimin e aftësive të tyre, për të ndihmuar në menaxhimin në klasë (menaxhimi i disiplinës, motivimit, emocioneve dhe nevojave të nxënësit). Qëllimi i mbështetjes së dhënë nga asistentët arsimor është përmes bashkëpunimit me mësimdhënësit dhe duke zbatuar metodat e të mësuarit dhe mësimdhënies bashkëpunuese për të ndihmuar nxënës të marrin pjesë në procesin arsimor, për të realizuar potencialet e tyre dhe për të fituar pavarësinë dhe përfshirjen sociale në mjedisin shkollor.
- ▶ **Asistentët personal** – angazhohen në përkrahjen e nxënësve me aftësi të kufizuara në kryerjen e aktiviteteve të përditshme. Qëllimi i mbështetjes së ofruar nga ndihmësi personal është t'iu ofrojë nxënës të kufizuar ndihmën e duhur individuale praktike në përmbushjen e nevojave themelore të jetës së përditshme: lëvizjen, mirëmbajtjen e higjienës personale, ushqimin, veshjen dhe komunikimin me të tjerët. Lloji i këtillë i mbështetjes i mundëson nxënës të fitojë një nivel më të madh pavarësie dhe funksionaliteti, si bazë për përfshirje më të lehtë në procesin edukativo-arsimor dhe aktivitetet e komunitetit.
- ▶ **Ndërmjetësuesit arsimor** - janë të angazhuar për fëmijët që vijnë nga mjedise të privuara nga shoqëria dhe për ata që janë jashtë sistemit edukativo-arsimor. Roli i ndërmjetësuesve është të informojnë për mundësitë dhe qasjen në shkolla, kryerjen e takimeve të rregullta për të rritur ndërgjegjësimin e popullatës dhe personelit të shkollës fillore me specifikat dhe nevojat e grupeve të cënueshme në arsim, bashkëpunimin e rregullt me bashkëpunëtorët profesionistë dhe mësimdhënësit për të përmirësuar arritjet e nxënësve, ndërmarrja e aktiviteteve për të parandaluar braktisjen e parakohshme të nxënësve në procesin edukativo - arsimor. Nevoja për të punësuar një ndërmjetës arsimor bëhet me kërkesë të shkollës ku është regjistruar ose duhet të regjistrohet nxënësi, e cila dorëzohet në Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës. Ndërmjetësit arsimorë angazhohen përmes thirrjes publike, të cilën e zbaton Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

- ▶ **Tutorë vullnetarë** - në përputhje me programin për sigurimin e kujdestarisë për nxënësit e shkollës fillore, të përcaktuar nga ministri, në mënyrë që të sigurojë mbështetje shtesë për nxënësit në lëndët që janë pjesë e planit mësimor në vitin shkollor në të cilin është regjistruar nxënësi, mundet përmes tutorit për mësimin e gjuhës mësimore për të kontribuar në tejkalimin e pengesës gjuhësore tek fëmijët, gjuha amtare e të cilëve është e ndryshme nga gjuha në të cilën zhvillohet mësimi.
- ▶ **Shkollat fillore të qendrës së burimeve** - me zhvillimin e inkluzionit, shkollat e veçanta (speciale) shndërrohen në shkolla të qendrave burimore dhe bëhen nacionale, përkatësisht qendra rajonale që do të ofrojnë burimet e tyre profesionale, materiale dhe hapësinore për nxënësit me aftësi të kufizuara, familjet e tyre dhe kuadrin edukativo-arsimor në shkolla. Ata do të kryejnë trajtim dhe rehabilitim individual, do të sigurojnë ndihmë arsimore dhe personale, do të marrin pjesë në zbatimin e një pjese të programit të modifikuar për nxënësit me nevoja komplekse, në përputhje me rekomandimin e trupit/organit profesional për vlerësimin funksional.
- ▶ **Qendrat e mbështetjes së mësimi** - me zhvillimin e inkluzionit, paralelet e veçanta në shkolla shndërrohen në qendra mbështetëse të mësimi dhe do të ofrojnë burimet e tyre profesionale, materiale dhe hapësinore për nxënësit me aftësi të kufizuara, familjet e tyre dhe stafin arsimor në shkolla. Ata do të kryejnë trajtim dhe rehabilitim individual dhe do të marrin pjesë në zbatimin e një pjese të programit të modifikuar për nxënësit me nevoja komplekse, në përputhje me rekomandimin e trupit ekspert për vlerësimin funksional.
- ▶ **Universitetet** - veçanërisht të rëndësishme për procesin e përfshirjes janë institucionet e arsimit të lartë që arsimojnë dhe prodhojnë kuadër mësimdhënës. Në mënyrë që të përmirësohen kompetencat e mësimdhënësve të ardhshëm dhe bashkëpunëtorëve profesionalë, universitetet, përkatësisht fakultetet që trajnojnë stafin mësimdhënës do të bëjnë programe të reja studimi të harmonizuara me standardet ndërkombëtare për arsimin inkluziv. Universitetet, gjithashtu do të marrin pjesë në mbështetjen e mësimdhënësve në vendin e punës, përmes mësimi praktik me studentë në punëtoritë inkluzive.

- **Ministria e Arsimit dhe Shkencës (MASH)** - krijon politika inkluzive, siguron burime të përshtatshme shkollore (njerëzore, materiale dhe financiare) për zbatimin e arsimit inkluziv, ndjek praktikat inkluzive në secilën shkollë, burimet njerëzore të disponueshme dhe burimet e disponueshme në komunitet / komunë, në mënyrë që të sigurojë mbështetje shtesë për nxënësit që kanë nevojë për të.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës duhet të hartojë një strategji për transferimin e fëmijëve me aftësi të kufizuara nga shkollat speciale në ato të rregullta dhe të mbështesë procesin e shndërrimit të shkollave speciale në shkolla me qendra burimore, i cili përfshin programin për zhvillimin e kapaciteteve të kuadrit që punon në ato shkolla.

- **Byroja e zhvillimit të arsimit (BZHA)** - angazhohet për promovimin dhe përmirësimin e mësimdhënies dhe mësimnxënies të nxënësve me nevoja të veçanta arsimore, realizon kërkime zhvillimore në fushën e arsimit inkluziv, kryen punë këshillimore - profesionale për të mbështetur shkollat në pjesën e sigurimit të mësimin cilësor dhe siguron mjetet për regjistrimin, monitorimin dhe dokumentimin e progresit të nxënësve me nevoja të veçanta arsimore. BZHA punon në krijimin, akreditimin dhe zbatimin e programeve të trajnimit në fushën e arsimit inkluziv, me qëllim trajnimin profesional të kuadrit arsimor dhe vlerësimin e arritjeve të nxënësve, botimin e manualeve, revistave dhe materialeve të tjera didaktike për të mbështetur mësimdhënien për të përmirësuar arsimin inkluziv.
- **Qendra për arsim dhe aftësim profesional dhe trajnim (QAAPT)** - roli i qendrës është të analizojë dhe studiojë sistemet e arsimit profesional, hartimin e zgjidhjeve të reja sistematike dhe konceptuale për nivele dhe lloje të caktuara të arsimit profesional, hulumtimin dhe propozimin e tregut të punës të profesioneve aktuale, zhvillimi i standardeve arsimore që përfshijnë konceptin e përfshirjes, mbështetjen e shkollave dhe partnerëve social për adaptimin dhe zbatimin e trajnimit praktik të nxënësve me aftësi të kufizuara, ngritjen e cilësisë së arsimit në shkollat profesionale me theks në arsimin inkluziv dhe përgatitjen e mësimdhënësve në shkollat profesionale për kryerjen e arsimit inkluziv.
- **Qendra shtetërore e provimeve (QSHP)** - përcakton dhe mundëson përshtatje në procesin e matjeve të jashtme të arritjeve të nxënësve dhe testimet shtetërore, në mënyrë që të plotësojë nevojat e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore, jo vetëm në

aspektin e përshtatjeve teknike dhe mbështetjes, por gjithashtu në drejtim të personalizimit të përmbajtjes. QSHP në modulet e tij për trajnimin dhe licencimin e drejtorëve të ardhshëm të shkollave, do të ketë një modul/edhe për arsimin inkluziv dhe do të marrë parasysh rezultatet e arritura në këtë fushë, me rëndësi të veçantë.

- ▶ **Inspektorati shtetëror i arsimit (ISHA)** - si pjesë e vlerësimit të integruar, si dhe mbikëqyrje të jashtëzakonshme, monitoron dhe vlerëson praktikat inkluzive në secilën shkollë bazuar në treguesit e përcaktuar qartë që përfshihen në treguesit e cilësisë së shkollave. ISHA monitoron se si shkolla organizon dhe zbaton planin dhe programin mësimor, përkatësisht nëse zbaton në mënyrë efektive masa për të mbështetur procesin e mësimnxënies.
- ▶ **Ministria e Punës dhe Politikës Sociale - (MPPS)** - monitoron dhe promovon punën e parashkolloreve, qendrave të kujdesit ditor dhe institucioneve të tjera sociale që ofrojnë mbështetje për shkollat, përmes shërbimeve të saj. Përmes qendrave rajonale për punë sociale, MPPS merr pjesë në procesin e zbulimit të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore, të cilët janë jashtë arsimit. Kjo ministri siguron gjithashtu licencimin e shërbimeve që ofrojnë shërbime sociale për personat me aftësi të kufizuara.
- ▶ **Organet eksperte për vlerësimin funksional** - kanë një rol për të kryer vlerësimin funksional në përputhje me Klasifikimin Ndërkombëtar të funksionimit, aftësisë së kufizuar dhe shëndetit - KNF, fëmijë ose të rinj që kanë nevojë për mbështetje shpesh, për të marrë një vendim zyrtar për llojin e mbështetjes, kontekstin e të mësuarit, për të dhënë rekomandime për prindin se si ta mbështesin fëmijën dhe për të monitoruar vazhdimisht mjedisin e të mësuarit dhe mësimnxënies dhe për të bashkërenditur mbështetjen dhe komunikimin midis prindërve, mësimdhënësve dhe profesionistëve.
- ▶ **Vetëqeverisja lokale** - monitoron dhe mbështet procesin e arsimit inkluziv në nivelin lokal, mbështet bashkëpunimin ndërministror, ofron shërbime në nivelin lokal për të promovuar përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore. Vetëqeverisja lokale afirmon konceptin e përfshirjes në një nivel më të lartë, e përfshin atë në planet e saj të veprimit dhe ndërmerr aktivitete për sensibilizimin e mjedisit më të gjerë lokal në lidhje me këtë çështje. Gjithashtu, është përgjegjës për përmirësimin e qasjes fizike të shkollave, por edhe të të gjitha mjediseve publike të hapura për popullatën e përgjithshme

dhe kujdeset për përfshirjen e të gjithë fëmijëve nga komuna e saj në procesin arsimor. Vetëqeverisja lokale ka një rol kryesor në përcaktimin e rajoneve dhe në zbatimin efektiv të rajonalizimit, si parakushte për integrimin e fëmijëve nga bashkësitë e ndara.

- ▶ **Organizatat qytetare** - aktualizojnë çështjen e inkluzionit, përfaqësojnë dhe llobojnë për interesat e fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore dhe familjeve të tyre. Këto organizata ofrojnë mbështetje për shkollat dhe prindërit/tutorët e fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore në nivelin lokal, nacional dhe të njëjtat i mbështesin në ushtrimin e të drejtave dhe mundësive të tyre.
- ▶ **Shërbimet** - janë të specializuar dhe të licencuar në fushën e ofrimit të shërbimeve të drejtpërdrejta për fëmijët me nevoja të veçanta arsimore dhe familjet e tyre. Shërbimet ofrojnë shërbime këshillimi për prindërit dhe i udhëzojnë ata në procesin e ndërmarrjes së hapave të nevojshëm për të mbështetur fëmijët me nevoja të veçanta arsimore. Këto shërbime janë nën kompetenca të MPPS.
- ▶ **Qendrat e kujdesit ditor** - me ekspertizën dhe kompetencat e tyre ofrojnë mbështetje për shkollat, dhe kanë mundësinë dhe nevojën për të krijuar shërbime të reja në nivelin lokal për fëmijët me nevoja të veçanta arsimore dhe familjet e tyre dhe ata janë nën juridiksionin e MPPS.

VI.

REGJISTRIMI NË ARSIMIN PARASHKOLLOR, FILLOR DHE TË MESËM

Regjistrimi i fëmijëve në institucionet parashkollore është thelbësor për përfshirjen e tyre të suksesshme sociale gjatë gjithë jetës. Për të mundësuar regjistrimin në kohë dhe rritjen e përfshirjes së fëmijëve të lindur me rrezik dhe aftësi të kufizuara në zhvillim, fëmijë nga kategori të ndryshme të prekshme, në institucionet parashkollore, është e nevojshme të merren masat e mëposhtme: përparësia në regjistrim, sigurimi i subvencioneve financiare për regjistrim, sigurimi i personave mbështetës kompetentë (pedagog, psikolog, edukator special dhe rehabilitues, logoped, punonjës social, etj.).

Institucionet parashkollore do të mbështesin fëmijët me nevoja të veçanta duke përshtatur mënyrën e punës për secilin fëmijë, dhe duke siguruar kështu pjesëmarrjen e tyre aktive në aktivitete të përshtatshme të bazuara në lojë.

Komisioni shkollor për regjistrimin e një fëmije në klasën e parë merr informacionin kryesor për të nga prindërit / tutorët, në mënyrë që ata të marrin pjesë në procesin e vlerësimit të fëmijës së tyre dhe të marrin vendime të rëndësishme në jetën e fëmijës, përfshirë arsimin formal dhe joformal.

Vlerësimi fillestar që bëhet në shkollë bazohet në burime dhe metoda të ndryshme (biseda, vëzhgimi i fëmijës në situata dhe mjedise të ndryshme, vlerësimi themelor i funksionaliteteve - aftësitë motorike, vëmendja dhe përqendrimi, pranimi i përpjekjeve, komunikimi, perceptimet, gjendja emocionale), pra merren të dhëna për gjendjen fillestare për sa i përket pikave të forta / potencialeve si dhe nevojave për mbështetje të fëmijëve.

Gjatë regjistrimit të fëmijës me aftësi të kufizuara në klasën e parë, nga prindi /tutori kërkohet të paraqesë një mendim/profil funksional nga një organ profesional për vlerësimin funksional. Nëse komisioni shkollor për regjistrimin e fëmijëve në klasën e parë vlerëson se fëmija ka disa vështirësi funksionale, dhe prindi/tutori nuk ka paraqitur një mendim/profil funksional nga një organ profesional për vlerësimin funksional, është në interesin më të mirë të fëmijës që ta udhëzojë prindin/tutorin në organin profesional për vlerësim, në mënyrë që të marrin informacionin dhe udhëzimet përkatëse për masat e nevojshme të mbështetjes.

Në periudhën e mëtejshme të arsimimit të fëmijës, nëse ekipi inkluziv i shkollës përcakton se nxënësi ka nevojë për mbështetje plotësuese në procesin edukativo-arsimor, ekipi mund të rekomandojë prindin/tutorin që ta çojë fëmijën për një vlerësim funksional në organin profesional për atë qëllim. Gjatë udhëzimit, EISH përpilon mendimin për vështirësitë me të cilat përballlet nxënësi.

Nëse prindi refuzon të fillojë procedurën, dhe është në interesin më të mirë të fëmijës, shkolla sipas detyrimit zyrtar fillon procedurën.

Për mbledhjen sa më efkase dhe gjithëpërfshirëse të informacionit përkatës me qëllim vlerësimin fillestar dhe njohjen më të mirë me fëmijën, veçanërisht kontribuon bashkëpunimi i shkollës fillore me institucionet parashkollore përmes shkarkimit të detyrueshëm të dokumentacionit (dosje e zhvillimit) për fëmijën prej tyre. Kjo mundëson monitorimin dhe vlerësimin e zhvillimit dhe progresit të secilit fëmijë dhe krijon një mundësi për planifikimin në kohë të masave mbështetëse që secili fëmijë duhet të marrë.

Ky lloj bashkëpunimi ka rëndësi të veçantë në kalimin e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore nga mësimi klasor në mësimin lëndor, si dhe nga arsimi fillor në atë të mesëm, ku ekipet inkluzive të shkollës fillore dhe të mesme duhet të sigurojnë të gjitha informacionet përkatëse për nxënësin në mënyrë të sigurt dhe një mënyrë konfidenciale për tu transmetuar. Në atë mënyrë, ekipi inkluziv për nxënësin që do të formohet në shkollën e mesme do të jetë në gjendje të vazhdojë procesin edukativo-arsimor në një mënyrë në interesin më të mirë të nxënësit.

Shkolla, gjithashtu mund të kontaktojë dhe të bashkëpunojë me institucione dhe organizata të tjera në aktivitetet/programet ku përfshihet fëmija.

VII.

PËRGATITJA E NXËNËSVE PËR MUNDËSITË E OFRUARA TREGU I PUNËS

Tranzicioni është një proces që duhet të sigurojë pjesëmarrjen aktive të nxënësit dhe respektimin e zgjedhjes së tij/saj në vendimmarrje. Të gjithë faktorët e përfshirë në procesin edukativo-arsimor duhet të bashkëpunojnë dhe të zhvillojnë një plan individual të tranzicionit (PIT) për zhvillimin e mëtejshëm të nxënësit pas përfundimit të një niveli të caktuar arsimor, brenda programit vjetor të punës së shkollës.

Zhvillimi i planit individual të tranzicionit dhe krijimi i një portfolio për orientim profesional, këshillim dhe trajnim profesional duhet të fillojë me përfshirjen e nxënësit në procesin edukativo- arsimor. Zbatimi i vlerësimit përshkrues dhe analizës plotësuese në ndjekjen/monitorimin e vazhdueshëm të zhvillimit të nxënësit dhe të arriturve të tij do të japë udhëzime, kahe për këshillim në karrierë, trajnim profesional dhe konkurrencë në tregun e punës. Procesi përfshin mbledhjen e informatave, vizita e vendeve të punës, mendimin dhe marrjen e vendimeve për jetën pas përfundimit të shkollës. Shkolla duhet t'i sigurojë të gjithë mbështetjen e nevojshme nxënësit për të qenë në gjendje të marrë një vendim të shëndoshë dhe të informuar për mundësitë që do të vendosen pas përfundimit të shkollës, bazuar në pritjet personale për jetën e tyre në shoqëri, me përfshirjen e duhur profesionale, sociale dhe familjare.

Zhvillimi i PIT duhet të udhëhiqet nga fakti që planifikimi për secilin person bëhet individualisht, duke ndjekur parimet e arsimit universal të të rinjve, barazinë, përfshirjen, fleksibilitetin dhe vetëvendosjen.

Qëllimi përfundimtar i arsimit inkluziv është të sigurojë përfshirjen e plotë të personave me nevoja të veçanta arsimore në „botën e punës për të rritur“. Për të arritur një qëllim të tillë, është e nevojshme:

- ▶ Të gjitha veprimtaritë arsimore duhet të synojnë ndërtimin e kompetencave kryesore të nxënësit për mësimin e përjetshëm;
- ▶ Këshillimi i karrierës për të gjithë pjesëmarrësit duhet të fillojë nga arsimi fillor. Nxënësit me NVA duhet të përfshihen në programet e udhëzimit profesional që do të zhvillojnë aftësi për vetëpërfaqësim në tregun e punës;
- ▶ Vendorsja e partneriteteve të ngushta ndërmjet shkollave dhe kompanive në mënyrë që të lehtësohet procesi i kalimit nga arsimi në punësim dhe të krijohen kushte, përmes rregullimit të arsyeshëm, për të përfshirë personat me nevoja të veçanta arsimore në procesin e punës, mbi një bazë të barabartë me të gjithë.

VIII.

SIGURIMI I KUSHTEVE PËR ARSIMIN INKLUZIV (GJITHPËRFSHIRËS)

ROLI I EKIPEVE TË INKLUZIONIT NË SHKOLLA

Për zhvillimin e arsimit më cilësor për të gjithë fëmijët, dhe në përputhje me dispozitat ligjore, në shkolla formohen dhe punojnë dy lloje të ekipeve inkluzive:

- ▶ **Ekipi inkluziv i shkollës,** i formuar nga drejtori i shkollës, përbëhet nga shtatë anëtarë: pedagog, përkatësisht psikolog, punonjës social, dy mësimdhënës nga të punësuarit në shollë, dy prindër/ tutorë, edukator special dhe rehabilitues dhe drejtori i shkollës. Nëse shkolla nuk ka një bashkëpunëtor profesional të një profili të caktuar, emërohet një person nga shkollat me një qendër burimesh ose nga qendrat përkrahëse të procesit mësimor. Ekipi inkluziv i shkollës kujdeset për politikën dhe praktikën inkluzive në nivelin e shkollës në tërësi, harton dhe zbaton aktivitetet e planifikuara dhe kujdeset që ato të harmonizohen dhe zbatohen në punën edukative-arsimore.
- ▶ **Ekipi inkluziv i nxënësit,** formohet nga drejtori i shkollës dhe përbëhet nga: mësimdhënësit e nxënësit, prindi / tutori, pedagogu, pra psikologu, ose punonjësi social në shkollë dhe edukatori special dhe rehabilituesi. Nëse shkolla nuk ka një bashkëpunëtor profesional të një profili të caktuar, emërohet një person nga shkollat me qendër burimesh ose nga qendrat që përkrahin procesin mësimor. Ky ekip, nëse është e nevojshme,

mund të përfshijë persona të tjerë që mbështesin nxënësin (mjek, një lloj bashkëpunëtori tjetër profesional ose rehabilitues me të cilin nxënësi punon jashtë shkollës), si dhe një ndihmës arsimor ose asistent personal, nëse i njëjti rekomandohet nga trupi/organi i ekspertëve për vlerësimin funksional dhe punon me nxënësin. Ekipi inkluziv i nxënësve në fokusin e punës së tij ka konkretisht nxënësin për të cilin është formuar ky ekip, përkatësisht zbaton masat për mbështetje në mësim në përputhje me rekomandimet e organeve profesionale për vlerësimin funksional. Sa i përket kësaj, nëse rekomandohet, ekipi i nxënësve të shkollës përgatit një PAI për nxënësin me aftësi të kufizuara, në përputhje me potencialet dhe nevojat individuale të tij/saj dhe punon me nxënësin sipas tij/saj.

PROGRAMET DHE PLANET SHKOLLORE

Shkollat, në bazë të një vetëvlerësimi paraprakisht të bërë, përgatisin një program zhvillimi për punën e shkollës për një periudhë katër vjeçare, në bazë të të cilit përgatitet një program vjetor për punën e shkollës çdo vit shkollor. Këto dokumente duhet të përmbajnë informacion mbi gjendjen e arsimit inkluziv në shkollë, si dhe udhëzime, masa dhe aktivitete se si të përmirësohen vazhdimisht proceset inkluzive. Masat, të cilat më pas shtjellohen në planet e veprimit, kryesisht përfshijnë segmentet e mëposhtme:

- ▶ ndërtimi i kapaciteteve të shkollës dhe mësimdhënësve për inkluzion, edukim dhe arsimim të suksesshëm të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore (sigurimi i kushteve fizike, organizative, dhe parakushtet profesionale dhe procedurale për arsimin inkluziv dhe planifikimi në kohë i qasjes së fondeve për të njëjtën);
- ▶ punë me nxënësit, mësimdhënësit, bashkëpunëtorët profesionalë dhe prindërit për të ndërtuar dhe kultivuar një klimë inkluzive (gjithëpërfshirëse) në shkollë;
- ▶ rritja e kompetencave profesionale të mësimdhënësve për zbatimin e qasjeve interaktive në mësimdhënie, vlerësimin pedagogjik të nxënësve, si dhe mësimdhënien e individualizuar;

- ▶ sendërtimi i bashkëpunimit me prindërit, shoqatat përkatëse dhe institucionet në bashkësinë lokale (administrata komunale, shëndetësia dhe mbrojtja sociale) për realizimin e suksesshëm të arsimit inkluziv, si dhe për ngritjen e vetëdijes publike për rëndësinë e tij.

MJEDISI FIZIK DHE PËRDORIMI I TEKNOLOGJISË

Qasja në arsim nënkupton edhe përshtatjen me mjedisin fizik, përkatësisht heqjen e pengesave që mund të pengojnë ose vështirësojnë funksionimin e nxënësit në mjedisin shkollor. Për këtë qëllim, shkollat si dhe shkollat me qendër burimesh dhe vetëqeverisja lokale kujdesen për:

- ▶ Heqjen e pengesave arkitektonike, me çka sigurohet hyrjen në ndërtesën e shkollës dhe të gjitha hapësirat për nxënësit, prindërit dhe mësime ndihmësit me çfarëdo forme të aftësisë së kufizuar fizike ose shqisore;
- ▶ Përshtatjen e orendive dhe pajisjeve në klasë sipas nevojave të veçanta të nxënësve;
- ▶ Përshtatjen e një pjese të tualeteve për nevojat e veçanta të nxënësve;
- ▶ Sigurimin e planeve, caktimin/shënimin e drejtimit të lëvizjes dhe shiritat e lehtësimit për një orientim më të lehtë në hapësirë;
- ▶ Furnizimin e teknologjisë ndihmëse (mësimore dhe mjete të tjera ndihmëse) për heqjen e pengesave në arsimin inkluziv të nxënësve me nevoja të veçanta arsimore.
- ▶ Në procesin e mbështetjes së arsimit inkluziv, një mjet i rëndësishëm është teknologjia e informimit-komunikimit që mundëson:⁸
- ▶ Nxënësit të përdorin në mënyrë efektive TIK në procesin e të mësuarit, me ërast përkrahjet pjesëmarrja përmes formave të individualizuara të punës mësimore, për të gjithë nxënësit me nevoja të veçanta arsimore.

⁸ European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Достапно на: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Information%20and%20Communication%20Technology%20for%20Inclusion.pdf>

- Mësimdhënësit të përdorin në mënyrë efektive TIK për të mbështetur të mësuarit në një mjedis inkluziv, i cili kërkon zhvillim të vazhdueshëm profesional për zbatimin e teknologjisë, brenda dhe jashtë shkollës.

Për realizimin e disa prej aktiviteteve që duhet të ndërmerren, dhe për të cilat është e nevojshme mbështetje plotësuese financiare dhe tjetër e shkollës, ajo mund të sigurohet brenda aktiviteteve të ndryshme: arsimit, mbrojtja sociale, shëndetësia. Mbështetje plotësuese financiare dhe mbështetje tjetër të siguruara dhe të bashkërenditura kryesisht nga qeveria lokale dhe Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

KOMPETENCAT E MËSIMDHËNËSVE DHE RËNDËSIA E MBËSHTETJES MES MOSHATARËVE

Mësimdhënësit kanë një rol thelbësor në jetën e nxënësve. Ekzistimi një qëndrimi pozitiv ndaj të gjithë nxënësve dhe gatishmëria për të bashkëpunuar me persona të tjerë profesionistë, konsiderohen si parime themelore në procesin mësimor. Të gjithë mësimdhënësit duhet të jenë të përkushtuar në procesin e të mësuarit të të gjithë nxënësit për të fituar shkathtësitë e shekullit XXI: shkrim-leximi dixhital, shkathtësi komunikimi, shkathtësi marketing dhe shitje, pranimi i shpejtë dhe i sigurt i ndryshimit, inteligjencë emocionale, aftësi për punë ekipore. Gjatë arsimit fillestar (inicial) dhe të vazhdueshëm, mësimdhënësit duhet të zhvillojnë aftësitë e duhura për të përmbushur nevojat e ndryshme të nxënësve. Prandaj, mësimdhënësit duhet të marrin përgjegjësinë për mësimin e tyre gjatë gjithë jetës.

Agjencia Evropiane për nevoja të veçanta dhe arsimin inkluziv⁹ identifikoi disa qasje efektive në mësimdhënie për nxënësit që mësojnë në klasa heterogjene në raport të kompetencave të kuadrit edukativo-arsimor (qëndrimet dhe besimi, njohuritë, shkathtësitë dhe gatishmëria).

QËNDRIMET DHE BESIMI:

- Mësimdhënësit efektivë janë mësimdhënës të të gjithë nxënësve;
- Mësimdhënësit marrin përgjegjësinë për të lehtësuar mësimin për të gjithë nxënësit në klasë;

⁹ European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Në dispozicion: <https://www.european-agency.org/resources/publications/teacher-education-inclusion-profile-inclusive-teachers>

- ▶ Aftësitë e nxënësve nuk janë të vazhdueshme; të gjithë nxënësit kanë mundësinë të mësojnë dhe të zhvillohen;
- ▶ Të mësuarit (mësimnxënia) është një proces dhe qëllimi është që të gjithë nxënësit të zhvillojnë aftësitë „të mësohen se si të mësojnë”.
- ▶ Procesi i të mësuarit, në esencë është i njëjtë për të gjithë nxënësit - ka shumë pak „teknika speciale”;
- ▶ Në disa raste, kur vërehen vështirësi në mësimnxënie, imponohet nevoja për përshtatje të planit mësimor, programeve mësimore dhe qasjeve të mësimdhënies.

NJOHURITË DHE KUPTIMI THELBËSOR

- ▶ Njohuri teorike të mënyrave në të cilat nxënësit mësojnë edhe modelet e mësimdhënies që mbështesin procesin e të mësuarit;
- ▶ Qasjet ndaj sjelljes pozitive dhe menaxhimit me klën;
- ▶ Menaxhimi i klasës (mjedisi fizik dhe shoqëror) në funksion të përkrahjes ndaj mbështetjes në të mësuarit;
- ▶ Mënyrat e identifikimit, tejkalimit të pengesave të ndryshme për të mësuar dhe implikimet e tyre në qasjet e procesit mësimor/mësimdhënies;
- ▶ Zhvillimi i aftësive themelore - kompetencat kryesore - në lidhje me mësimdhënien dhe qasjet e vlerësimit;
- ▶ Vlerësimi i metodave të mësimnxënies me theks në identifikimin e anëve të forta të nxënësit;
- ▶ Diferencimi i përmbajtjes në planin mësimor, procesi i të mësuarit dhe materialeve mësimore në mënyrë që nxënësit të përfshihen dhe të plotësojnë nevojat e tyre të ndryshme;
- ▶ Qasje të individualizuara të të nxënës për të gjithë nxënësit që mbështesin nxënësit për të zhvilluar autonominë e të mësuarit;
- ▶ Zhvillimi, zbatimi dhe rishikimi efektiv i planeve individuale të arsimit (PIA dhe programe të modifikuara), sipas rastit.

SHKATHËSITË DHE AFTËSITË:

- ▶ Zbatimi i aftësive drejtuese në klasë ku përfshihen qasje sistematike për menaxhim pozitiv të klasës;

- ▶ Puna me nxënës në veçanti, si dhe me grupe heterogjene;
- ▶ Përdorimi i procesit edukativo-arsimor si një mjet për inkluzion, i cili mbështet mundësinë e të mësuarit gjatë gjithë jetës;
- ▶ Përfshirja e përmbytjes në lidhje me ndryshimet në proceset e zhvillimit të programeve mësimore;
- ▶ Metoda, përmbytje dhe rezultate të ndryshme në të mësuar;
- ▶ Puna me nxënësit dhe familjet e tyre për krijimin e të mësuarit individual dhe përcaktimin e qëllimeve të mësimnxënies;
- ▶ Lehtësimi i të mësuarit/mësimnxënies përmes të mësuarit bashkërendues, ku nxënësit bashkëpunojnë dhe ndihmojnë njëri-tjetrin në mënyra të ndryshme - përfshirë mësimin nga bashkëmoshatarët.
- ▶ Zbatimi i metodave të ndryshme mësimore dhe qasjeve në procesin mësimor në mënyrë sistematike;
- ▶ Përdorimi i TIK dhe teknologjisë ndihmëse në mbështetje të qasjeve fleksibile ndaj mësimnxënies/të mësuarit;
- ▶ Metodatat e bazuara në prova për të arritur objektivat e mësimnxënies, mësimdhënja fleksibile dhe dhënia e informatave të qarta për nxënësit;
- ▶ Përdorimi i vlerësimit formativ dhe sumativ/përmbledhës në mbështetje të mësimnxënies, i cili nuk etiketon dhe nuk sjell pasoja negative për nxënësit;
- ▶ Zgjidhja e problemit së bashku me nxënësit;
- ▶ Zbatimi i aftësive të ndryshme komunikuese verbale dhe joverbale për të lehtësuar procesin e mësimnxënies.

Me rëndësi esenciale është që të zhvillohen vazhdimisht kompetencat e mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesional përmes trajnimeve të akredituara dhe të rekomanduara nga Byroja e zhvillimit të arsimit.

Gjithashtu, MASH dhe Byroja e zhvillimit të arsimit duhet të ofrojnë mbështetje për praktikatat mësimore inkluzive përmes:

- ▶ Në dispozicion doracakë të ndryshëm dhe udhëzime për arsimin inkluziv për të gjitha shkollat;
- ▶ Zhvillimi i rrjetit të shkollave me praktika të mira të vendosura dhe platforma për publikimin e praktikave dhe materialeve arsimore;

- ▶ Dhënia e mundësisë që të gjitha shkollat të kërkojnë ndihmë të drejtpërdrejtë ose përkrahje nga rrjeti i shkollave dhe mësimdhënësit me praktika të mira për arsimin inkluziv.

BASHKËPUNIMI ME MOSHATARËT

- ▶ Mësimi me moshatarët ose mësimi në bashkëpunim është një bazë e mirë për përmirësimin e arritjeve të gjithë nxënësve.
- ▶ Të mësuarit në bashkëpunim mundëson nxitjen dhe promovimin e klimës gjithëpërfshirëse në shkollë dhe në klasë.
- ▶ Mundëson çdo fëmijë të ndjehet se është i pranuar, i vlerësuar dhe me vlerë.
- ▶ Zgjidhja e përbashkët e konfliktit krijon një klimë në të cilën ka përgjegjësi të përbashkët dhe ku nxënësve u kërkohet ta zgjidhin atë së bashku.

Shkolla dhe ekipi gjithëpërfshirës i shkollës duhet të mbështesin vazhdimisht praktikën mësimore dhe klimën gjithëpërfshirëse në shkollë duke u përgatitur për:

- ▶ Mekanizma adekuat për mësim në bashkëpunim në nivel të shkollës (pyetje që kanë të bëjnë me grupet e prekura , si dhe përdorimi i metodave adekuate për mësim).
- ▶ Sistem për shpërblim të mësimdhënësve përmes së cilit do të njihen dhe përforcohen praktikat e mira në shkollë.

IX.

DIFERENCIMI, PLANI INDIVIDUAL ARSIMOR (PIA) DHE PROGRAMI I MODIFIKUAR ARSIMOR

Për pjesëmarrje aktive dhe produktive në aktivitetet shkollore dhe jashtëshkollore disa nxënës kanë nevojë për përkrahje. Për këtë qëllim mësime ndihmëse bën intervenime të qëllimshme, përkatësisht aplikon qasje të diferencuar në planifikimin dhe realizimin e mësimit për t'ju mundësuar nxënësve të marrin pjesë dhe mundësi që ti arrijnë rezultatet nga të mësuarit.

Diferencimi është adaptim i mësimit dhe të mësuarit drejt nevojave dhe mundësive të nxënësve. Ai është proces me të cilin planifikohen aktivitetet në lidhje me rezultatet e të mësuarit nga programi mësimor, metodave të mësimit dhe aktiviteteve për të përmbushur nevojat e çdo nxënësi në veçanti. Përmes tij sigurojmë që detyra të jetë adekuate në nevojat individuale të nxënësve, duke i inkuadruar nxënësit me nevoja të veçanta.

Gjatë diferencimit mund të përdoren strategji të ndryshme, si për shembull:

- ▶ Çdo nxënësi punon në detyrën e tij me tempin e vet;
- ▶ Ligjërohet në nivel mesatar (materiale të njëjta, pyetje, udhëzime) për të gjithë nxënësit, por më të aftit marrin detyra më të ndërlikuar, kurse ata që kanë vështirësi fitojnë ndihmë plotësuese;

- ▶ Ndarja e paraleles në grupe sipas aftësive (çdo grup merr detyrë të ndryshme sipas ndërlikueshmërisë, por qëllimet e të mësuarit janë të njëjta);
- ▶ Detyrat janë të klasifikuara sipas ndërlikueshmërisë, ashtu që deri te detyrat më të ndërlikuara arrijnë vetëm më të aftit;
- ▶ Jepet detyra e njëjtë e hapur dhe çdo njëri punon me kualitetin maksimal që mund ta arrijë;
- ▶ Nxënësit vet i zgjidhin detyrat të cilat do t'i zgjedhin;
- ▶ Të gjithë kanë detyra të njëjta, por në grup nxënësit ndihmohen në mes vete;
- ▶ Të gjithë marrin fleta pune të njëjta dhe i zgjedhin sipas tempos së vet;
- ▶ Të gjithë nxënësit përpilojnë aspekt të veçantë të temës, por secili në mënyrën e vet.

PLANI INDIVIDUAL ARSIMOR

Disa nxënës edhe përkaj diferencimit të mësimi nuk mund të përfshihen dhe të avancohen në mësim, për atë këtyre nxënësive ju nevojiten intervenime më intensive përkatësisht përgatitje e planit individual arsimor (PIA) nga ana e ekipit inkluziv për nxënës (EIN). Ekipi inkluziv për nxënësin përgatit PIA për nxënësin me pengesa sipas nevojave dhe potencialeve individuale, në afat prej 30 ditëve nga dita e fillimit të mësimi të nxënësit në shkollë dhe i realizon masat për përkrahje në mësim sipas rekomandimeve të trupave profesionale për vlerësim funksional, ose prej ditës së përcaktimit të nevojës për arsim sipas PIA. Qëllimi i zbatimit të planit individual arsimor është arritja e kyçjes optimale të fëmijës/nxënësit në aktivitet e rregullta në mësim, si dhe pranimi i tij dhe pavarësia në grupin e moshatarëve. Planit individual arsimor përfshin adaptime në rezultatet e mësimi nga programi mësimor, aplikimin e aktiviteteve specifike dhe metodave mësimore që do të mundësojnë arritje të rezultateve nga mësimi.

Gjatë përpunimit të PIA ekipi inkluziv për nxënësin bashkëpunon me mësimdhënësit e tjerë dhe bashkëpunëtorët profesional të cilët janë të përfshirë në procesin edukativo - arsimor të nxënësit.

Për çdo nxënës me nevoja të veçanta arsimore përgatitet PIA afatgjate, afatmesme dhe afatshkurtër.

STRUKTURA E PLANIT INDIVIDUAL ARSIMOR (PIA)

- ▶ **Informata themelore për nxënësin** - Kjo pjesë përmban informacione personale për nxënësin dhe informacione të tjera të nevojshme si: historia e arsimit; të dhëna për ndërhyrjet e mëparshme; historia mjekësore (nëse ka), përshkrimi i nivelit aktual të funksionimit të nxënësit/statusit të zhvillimit në tërësi, pastaj sipas fushave (statusi zhvillimor-njohës, emocional, fizik dhe social), si dhe karakteristikat individuale të fëmijës (preferencat, aftësitë, nevojat, interesat, etj.)
- ▶ **Niveli aktual i të arriturave në fusha të ndryshme** - kjo pjesë përfshin një listë të gjitha lëndëve për të cilat nxënësi ka nevojë për mbështetje, nivelin aktual të arritjeve të nxënësit për secilën lëndë për të cilën ai ka nevojë për mbështetje, anët e fuqishme dhe nevojat që kanë të bëjnë me të nxënit e nxënësit dhe të dhënat e duhura për vlerësimin, si provë e vendimit që nxënësi ka nevojë për mbështetje.
- ▶ **Identifikimi i nevojave prioritare** – pasi Ekipi inkluziv i nxënësve e ka dokumentuar profilin dhe të arriturat e nxënësit (pika 1 dhe 2) ata informata mund të përdoren për identifikimin e fushave në të cilat nxënësi ka nevojë për mbështetje dhe të përcaktohen prioritetet. Këto zona prioritare duhet të grupohen në zona të ndryshme funksionale, duke marrë parasysh qëllimet e rekomanduara të zhvillimit dhe ndërhyrjet e trupave profesional për vlerësimin funksional. Gjatë identifikimit të nevojave prioritare, duhet të merren parasysh aftësitë dhe funksionet aktuale të fëmijës, si dhe aftësitë dhe nevojat e fituara për secilën fushë që ka nevojë për mbështetje. Në bazë të identifikimit të nevojave prioritare të nxënësit, planifikohen rezultatet e të nxënit, të cilat duhet të jenë specifike, të matshme dhe të arritshme.
- ▶ **Identifikimi i strategjive mësimore dhe strategjive për vlerësim** – në këtë pjesë përshkruhen mënyrat për të punuar me nxënësin, përshkrimi i metodave specifike, teknikave dhe aktiviteteve në zbatimin e mësimdhënies dhe vlerësimit, rezultatet që pritet të arrihen nga nxënësi, mjetet mësimore

/ burimet që do të nevojiten për të zbatuar PAI dhe rolet dhe përgjegjësitë e aktorëve të ndryshëm

- ▶ **Afati kohor për realizim** – i referohet periudhës kohore të fillimit të zbatimit të PAI, periudhës së vetë zbatimit dhe periudhës kohore të analizës së progresit të nxënësit.
- ▶ **Raport për progresin** – është një pjesë integrale e planit individuale për arsim për vlerësim të vazhdueshëm dhe mbledhjen e të dhënave që do të përdoren për të përcaktuar përparimin e nxënësve. Në raport regjistrohen rezultatet e arritura të nxënësve, mënyra në të cilën do të raportohen arritjet e nxënësve, përcaktimin e periudhës kohore në të cilën do të përgatitet raporti dhe frekuenca e raportimit.
- ▶ **Emra dhe pozita të anëtarëve të ekipit për përpunimin dhe realizimin e PAI.**
- ▶ **Monitorimi , evoluimi dhe revidimi i PAI.**

PROGRAMI MËSIMOR I MODIFIKUAR

Për nxënësit me nevoja të veçanta përgatitet program i modifikuar për nxënësit me nevoja komplekse. Program i modifikuar përgatitet për secilën periudhë edukativo - arsimore të arsimit fillor dhe përcakton rezultatet e të nxënësve të bazuar në kompetencat me të cilat nxënësit duhet të fitojnë dhe zhvillojnë pavarësinë, zhvillimin personal dhe marrëdhëniet shoqërore.

Me programin e modifikuar, nxënësit me nevoja komplekse duhet të fitojnë njohuri dhe aftësi për: kujdes të pavarur dhe kryerjen e zakoneve të higjienës kulturore, komunikimin bazë, zhvillimin e funksioneve psikomotorike, njohuritë elementare nga fusha të ndryshme arsimore, përvetësimin e shkathtësive themelore jetësore ose psikosociale për zhvillim personal, marrëdhëniet ndërpersonale, marrëdhëniet shoqërore, jetesën e shëndetshme dhe marrëdhëniet me mjedisin e jashtëm.

Nxënësit me nevoja komplekse, pjesë e mësimi që realizohet sipas programit të modifikuar, mund të ndjekin në shkollë fillore me qendër resursesh ose qendër mbështetëse të mësimi, nëse është në interesin më të mirë të këtyre nxënësve, dhe në përputhje me rekomandimin e trupit profesional për vlerësim.

STRUKTURA E PROGRAMIT MËSIMOR TË MODIFIKUAR

- ▶ **Informata themelore për nxënësin** – kjo pjesë përmban të dhëna personale për nxënësin dhe informata tjera të nevojshme si: të dhëna për ndërhyrjet e mëparshme; historinë mjekësore, përshkrimin e nivelit aktual të funksionimit të fëmijës/statusin e zhvillimit në përgjithësi, dhe pastaj sipas fushave (statusin zhvillimor-njohës, emocional, fizik dhe social), historinë e arsimit; si dhe karakteristikat individuale të fëmijës (preferencat, aftësitë, nevojat, interesat, etj.)
- ▶ **Niveli aktual i të arriturave në fusha të ndryshme** - Kjo pjesë përfshin përshkrim të rezultateve të nxënit bazuar në kompetencat me të cilat nxënësi duhet të fitojë dhe zhvillojë pavarësinë, zhvillimin personal dhe zhvillimin e marrëdhënieve shoqërore, d.m.th. aftësitë jetësore, të dhënat e përshtatshme për monitorimin e progresit dhe rezultatet e arritura të nxënit, si dëshmi e vendimit që nxënësi ka nevojë për këtë lloj mbështetjeje, si dhe nivelin e arritjeve të rezultateve të nxënit deri në periudhën e përgatitjes së programit të modifikuar.
- ▶ **Identifikimi i nevojave prioritete** - me anë të cilave detyrimisht merren parasysh qëllimet dhe ndërhyrjet e rekomanduara të zhvillimit nga trupat profesionale për vlerësimin funksional. Gjatë identifikimit të nevojave prioritete, duhet të merren parasysh aftësitë dhe funksionet aktuale të fëmijës, si dhe aftësitë dhe nevojat e fituara për secilën fushë që ka nevojë për mbështetje. Në bazë të identifikimit të nevojave prioritare të nxënësit, planifikohen rezultatet e të nxënit, të cilat duhet të jenë specifike, të matshme dhe të arritshme.
- ▶ **Identifikimi i strategjive mësimore, strategjive për mbështetje të zhvillimit të aftësive të jetesës dhe strategjive të vlerësimit** - Kjo pjesë përshkruan përshtatjet e materialeve mësimore, aktiviteteve dhe procedurave në përputhje me nevojat specifike të nxënësit, mënyrat e punës me nxënësin në pjesën e mësimdhënies dhe në pjesën e zhvillimit të aftësive jetësore, përshkrimin e mënyrës së monitorimit të arritjeve dhe vlerësimin e rezultateve të arritura të nxënit, burimet që do të nevojiten për të zbatuar programin e modifikuar dhe rolet dhe përgjegjësitë e aktorëve të ndryshëm.

- ▶ **Afati kohor për realizim** – i referohet periudhës kohore të fillimit të zbatimit të programit të modifikuar, periudhës së vetë zbatimit dhe periudhës kohore të analizës së progresit të studentit.
- ▶ **Raporti për progresin** – është një pjesë integrale e programit të modifikuar, planit për arsim për vlerësim të vazhdueshëm dhe mbledhjen e të dhënave që do të përdoren për të përcaktuar përparimin e nxënësve. Në raport regjistrohen rezultatet e arritura të nxënësve, mënyra në të cilën do të raportohen arritjet e nxënësve, përcaktimin e periudhës kohore në të cilën do të përgatitet raporti dhe frekuenca e raportimit
- ▶ **Emra dhe pozita të anëtarëve të ekipit për përpunimin dhe realizimin e programit të modifikuar**
- ▶ **Monitorimi, evaluimi dhe revidimi i programit të modifikuar**

MONITORIMI, EVOLUIMI DHE REVIDIMI I PROGRAMIT TË PAI DHE TË MODIFIKUAR

Ekipi inkluziv i shkollës dhe ekipi inkluziv i nxënësve janë përgjegjës për zbatimin e PAI-së dhe programit të modifikuar. Prindërit/kujdestarët dhe mësimmshënësist që janë pjesë e procesit edukativo-arsimor të nxënësve, si dhe të tjerët që ofrojnë mbështetje, duhet të kenë një kopje të PAI ose një program të modifikuar dhe të jenë të njoftuar me përgjegjësitë e tyre specifike

Ekipi inkluziv i shkollës krijon mekanizma për monitorimin e secilit fëmijë i cili arsimohet sipas PAI-së ose programit të modifikuar, dhe drejtori rregullisht monitoron dhe është përgjegjës për punën e ekipit inkluziv të shkollës.

Vlerësimi i PAI-së ose programit të modifikuar kryhet të paktën dy herë gjatë një viti shkollor, dhe në varësi të nevojave dhe më shpesh, nga ekipi inkluziv i nxënësve, ku është e nevojshme të analizohen njohuritë, shkathësitë, rezultatet e pritura e të miratuara nga nxënësi siç është planifikuar me PAI ose programin e modifikuar, si dhe efektivitetin e strategjive mësimore të siguruar nga PAI dhe programi i modifikuar.

Nëse arrihen shumica e rezultateve të planifikuara, duhet të zhvillohet një PAI i ri ose një program i modifikuar. Nëse shumica e rezultateve të planifikuara të mësimit nuk arrihen, PAI ose programi mësimor i modifikuar duhet të rishikohet dhe të njëjtat rezultate duhet të parashikohen për një periudhë më të gjatë kohore dhe të zbatohen

strategji të reja mësimore. Nëse nxënësi nuk është në gjendje të arrijë shumicën e rezultateve të planifikuara / të pritura të nxënës dhe të PAI-it të rishikuar ose programit të modifikuar, ai i referohet trupave profesionale për vlerësimin funksional.

MËSIMI SHITESË

Mësimi shtesë organizohet për nxënësit që kanë nevojë për mbështetje shtesë për lëndë të caktuara në mënyrë që të arrihen rezultatet e pritura, d.m.th. me kërkesë të një nxënësi, prindit të tij, përkatësisht kujdestarit ose sipas vlerësimit të mësimdhënësit. Mësimdhënësi e planifikon mësimin shtesë sipas nevojave të nxënësve. Për nevojën e vizitës së nxënësit të mësimin shtesë, kujdestari i klasës përkatësisht mësimdhënësi lëndor mban shënime dhe informon prindin, d.m.th. kujdestarin e fëmijës brenda tre ditëve nga konstatimi i nevojës. Në kuadër të mësimdhënies shtesë, organizohet edhe mësimi i gjuhës mësimore në mënyrë që të kapërcehen pengesat gjuhësore për fëmijët, gjuha amtare e të cilëve është e ndryshme nga gjuha në të cilën zhvillohet mësimdhënia.

X.

PËRFSHIRJA E NXËNËSËVE NË MOSHË TË SHTYER NË ARSIMIN FILLOR

Megjithëse arsimi fillor është i detyrueshëm për të gjithë fëmijët në vendin tonë, ka gjithmonë arsye të ndryshme (statusi socio-ekonomik, anëtarët e grupeve të marginalizuara, etj.) ka fëmijë që nuk janë regjistruar në shkollë ose kanë braktisur shkollën gjatë arsimit.

REGJISTRIMI I NXËNËSËVE, ORGANIZIMI DHE REALIZIMI I MËSIMIT

Me nenin 14 të Ligjit për Arsimin Fillor përfshihen disa aspekte të këtij problemi të përcaktuara në paragraf të veçantë, si më poshtë: (1) Fëmijët të cilët nuk janë përfshirë në mësimdhënie dhe që kanë tejkaluar kufirin e moshës për t'u përfshirë në klasën përkatëse të arsimit fillor, kanë të drejtë në arsimin fillor në kushte të barabarta, si fëmijët e tjerë; (2) Për fëmijët nga paragrafi (1) i këtij neni, përgatiten programe të adaptuara të cilat mundësojnë përfshirjen në klasën përkatëse të arsimit fillor; (3) Kontrolli i njohurive të fëmijëve nga paragrafi (1) i këtij neni kryhet nga shkolla para përfshirjes së tyre në procesin edukativo-arsimor, me instrumente të përcaktuara nga Byroja. Pas verifikimit të njohurive të tyre, lëshohet një vërtetim me të cilin fëmija regjistrohet në klasën e duhur në arsimin fillor; (4) Programet mësimore të adaptuara nga paragrafi (2) i këtij neni përgatiten nga Byroja dhe përcaktohen nga Ministri dhe (5) Forma dhe përmbajtja e vërtetimit nga paragrafi (3) i këtij neni përcaktohet nga Ministri me propozim të Byrosë.

Sipas nenit të përmendur, çdo shkollë është e detyruar, nëse ka nxënës mbi moshën e duhur, t'i përfshijë ata në klasat e rregullta.

Duke marrë parasysh disa faktorë, mbi të gjitha, që nxënësit e moshuar nuk ndihen të përfshirë në mjedis, nëse nuk janë në klasë me nxënës të tjerë të moshës së tyre ose të përafërt, ose që në varësi të moshës së nxënësve, njohuritë dhe aftësitë fitohen ndryshe në shkollë, është e nevojshme, në interes të nxënësve, të gjendet zgjidhja më e përshtatshme për përfshirjen e këtyre nxënësve në shkollë.

Është e nevojshme që shërbimi profesional në shkollë dhe mësuesi përgjegjës (nga klasat e ulëta) të flasin me nxënësit më të vjetër dhe të përqipen të marrin sa më shumë informacion në lidhje me kontekstin shoqëror të nxënësit të ri më të moshuar që është regjistruar në shkollë, si dhe të ndërtojnë një marrëdhënie besimi, respekti dhe mirëkuptimi dhe ndihmojnë nxënësit të krijojnë pritje reale në lidhje me mësimdhënien dhe të nxënit.

Nëse nxënësi, deri në kohën e regjistrimit në shkollë, nuk ka ndjekur fare mësim (nuk ishte regjistruar në shkollë), ai fillon arsimin e tij sipas plan programeve nga klasa e parë. Sidoqoftë, varësisht nga mosha e nxënësit, ai/ajo do të ta ndjekë mësimin dhe do të marrë pjesë në klasa me nxënës të moshës së tij ose afërsisht të moshës së tij dhe do të përfshihet në një klasë, si më poshtë:

▶	në periudhën e parë të shkollës fillore (përfshihen nxënësit deri në 10 vjet, ku shkolla do të udhëhiqet sipas parimit që dallimi më i madh midis nxënësit që është përfshirë dhe nxënësve të tjerë të mos jetë më shumë se 2 vjet) dhe
▶	në periudhën e dytë të shkollës fillore (përfshihen nxënës deri në 15 vjeç, përsëri duke marrë parasysh diferencën e moshës midis nxënësit që është përfshirë dhe nxënësve të rregullt të mos kalojë 2, ose 3 vjet nëse është përfshirë në klasën e gjashtë).

Nëse, nga ana tjetër, nxënësi ishte regjistruar në shkollë dhe më pas ishte braktisur, merret parasysh certifikata e fundit për notën e përfunduar dhe ai/ajo regjistrohet në klasën tjetër, por përsëri udhëhiqet nga udhëzimet e deklaruara për përfshirjen në klasa me nxënës të moshës së përafërt (jo më shumë se dy vjet diferencë).

Në raste kur nxënësi i cili supozohet të jetë i përfshirë në mësimdhënie dhe deri atëherë ishte përfshirë në ndonjë arsim joformal ose për arsye

të caktuara nuk ka dokumente të përshtatshme si dëshmi për klasën e përfunduar, dhe ai/prindërit / kujdestarët e tij japin një deklaratë se ai ka ndjekur mësimet dhe e ka e përfunduar klasën përkatëse, njohuritë e nxënësit për instrumentet / testet e njohurive në lëndë të caktuara (gjuhë amtare, d.m.th.. gjuhë në të cilën kryhet mësimdhënia, matematika dhe shkencat natyrore), të cilat shkolla do të kërkojë për nxënësin konkret nga Byroja e zhvillimit të arsimit.

Pas përcaktimit të njohurive, nxënësi caktohet në një klasë të përshtatshme, duke respektuar udhëzimet për përfshirje në një klasë të nxënësve të moshës së përafërt, në periudhën e parë ose të dytë të shkollës fillore.

Nëse në të njëjtën shkollë ka më shumë nxënës që janë mbi kufirin e moshës, rekomandohet që ata të mos grupohen në të njëjtën klasë, por të shpërndahen në mënyrë të barabartë në disa klasa.

MËSIMDHËNIA, TË NXËNIT DHE AVANCIMI I NXËNËSVE

Pas përfshirjes së nxënësit në klasën e duhur, mësimdhënësi përgatit një plan për punën me nxënësin mbi moshën e kufizuar, bazuar në programet mësimore të adaptuara të zhvilluara nga Byroja e zhvillimit të arsimit.

Mësimdhënësi i monitoron arritjet e nxënësit sipas planit dhe kur ai mendon se nxënësi ka arritur rezultatet e pritura nga një klasë e caktuar, ai e informon Këshillin e mësimdhënësve dhe nxënësit i lëshohet një vërtetim për klasën e përfunduar. Më pas mësimdhënësi përgatit/plotëson planin sipas programit të adaptuar për klasën vijuese dhe monitoron progresin dhe arritjet e nxënësit.

Në një vit shkollor, nxënësi i moshuar, nëse tregon sukses dhe rezultate, mund të marrë një vërtetim për dy klasa të përfunduara sipas plan programeve të adaptuara. Ai/ajo vazhdon të ndjekë mësimet në të njëjtën klasë në të cilën është caktuar.

Sipas mendimit të mësimdhënësit që e udhëheq nxënësin dhe bashkëpunëtorëve profesionalë në shkollë, nëse nxënësi nuk arrin rezultate minimale, ai mund të qëndrojë në të njëjtën klasë (nëse nuk është më i vjetër se nxënësit e tjerë 2 ose 3 vjet) për të cilën merret një vendim nga Këshilli i mësimdhënësve.

Nxënësi i moshuar nuk mund të shpërndahet në periudhën e tretë të shkollës fillore, përveç nëse ai ka një vërtetim të përfundimit të

klasës së gjashtë, dhe për arsye të caktuara ai e ka lëshuar shkollën pas përfundimit të klasës së gjashtë.

Të gjithë nxënësit e moshuar deri në periudhën e tretë (deri në klasën e shtatë) duhet të arrijnë sukses sipas programeve të adaptuara, dhe mësimdhënien në periudhën e fundit (nga klasa e shtatë në të nëntën) duhet të ndjekë rregullisht, sipas plan programit për shkollën fillore nëntëvjeçare.

Të gjithë nxënësit që kanë mbushur moshën 16 vjeç dhe nuk kanë përfunduar shkollën fillore, vazhdojnë arsimin fillor sipas programit të arsimit për të rritur.

FORMA TJERA PËR MBËSHTETJE TË NXËNËSVE TË MOSHUAR

Sipas Ligjit për arsimin fillor (neni 37), me kërkesë të shkollës, mund të fillohet një procedurë për dhënien e ndërmjetësuesve arsimor që do të rrisë ndërgjegjësimin e popullatës lokale për rëndësinë e arsimit, dhe personelin e shkollës në lidhje me specifikat dhe nevojat e kësaj kategorie të nxënësve.

Shkolla, gjithashtu në mjedisin në të cilin vepron, mund të rrisë informatën dhe të rrisë ndërgjegjësimin e prindërve që kanë fëmijë jashtë shkollës, përmes forumeve dhe punëtorive dhe me vizita individuale (të realizuara nga ndërmjetësuesit arsimorë dhe ekipet shkollore për përfshirja).

Lidhur me mbështetjen e këtyre nxënësve në procesin e të nxënës, shkolla, përkatësisht mësimdhënësit duhet të përfshijnë nxënësit në mësim shtesë dhe/ose plotësuese (për miratimin më të lehtë të rezultateve të pritura nga programet mësimore të adaptuara, d.m.th. për zotërimin më të shpejtë të përmbajtjeve të caktuara dhe përshpejtimin e procesi i kalimit në klasën tjetër).

Gjithashtu, Ligji për arsimin fillor (neni 36) parashikon angazhimin e të huajve si tutorë të cilët do të ndihmonin nxënësit të përvetësojnë më lehtë përmbajtjen, të shkruajnë detyra shtëpie, etj.

Tutorët/Kujdestarët mund të jenë më të nevojshëm në mjediset ku nxënësit përballen me pengesa gjuhësore (veçanërisht ku gjuha maqedonase, përkatësisht gjuha e mësimi nuk është gjuha amtare e nxënësve romë dhe për këtë arsye kanë probleme me mësimdhënien).

PËRFSHIRJA E FËMIJËVE REFUGJATË, FËMIJËVE PA SHTETËSI NË ARSIMIN FILLOR

Fëmijë me shtetësi të huaj ose fëmijë pa shtetësi, fëmijë refugjatë, azilkërkues, fëmijë me status refugjati, fëmijë nën mbrojtje plotësuese dhe fëmijë nën mbrojtje të përkohshme që banojnë në vendin tonë, gjithashtu në përputhje me Ligjin për arsimin fillor (neni 13) kanë të drejtën për arsim fillor në kushte të barabarta si fëmijët qytetarë të Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Për këta fëmijë, organizohet mësimi i gjuhës maqedonase dhe alfabetit të saj cirilik dhe mbështetje për kompensimin e njohurive në lëndë të caktuara që zgjasin të paktën një vit të bazuar në programet e përgatitura nga Byroja e zhvillimit të arsimit.

Pas marrjes së njohurive themelore të gjuhës së nevojshme për të ndjekur mësimin, nxënësit përfshihen në klasa të rregullta në klasën e duhur, në përputhje me njohuritë e demonstruara të testeve të përgatitura nga Byroja e zhvillimit të arsimit (matematikë dhe shkencat natyrore, përkatësisht biologji, kimi dhe fizikë)

Pas inkuadrimit në klasat e rregullta, shkolla vazhdon të sigurojë mbështetje shtesë për këta nxënës në mësimin e gjuhës dhe përfshirjen e tyre në jetën dhe punën e klasës dhe shkollës.

XI.

VLERËSIMI I NJOHURIVE DHE SHKATHTËSIVE

Vlerësimi i nxënësve është pjesë integrale e mësimdhënies dhe procesit të nxënit dhe paraqet një monitorim, kontroll dhe vlerësim të vazhdueshëm të arritjeve të nxënësve në mësimdhënie.

Vlerësimi është procesi i vlerësimit të njohurive, aftësive dhe kompetencave sipas standardeve dhe rezultateve të paracaktuara të nxënit, i cili përfshin teste me shkrim, me gojë dhe praktike, provime, projekte dhe portofolio.

Në periudhën e parë edukativo-arsimore, arritjet e nxënësve që ndjekin mësimet sipas PIA vlerësohen në mënyrë përshkruese. Në periudhën e dytë dhe të tretë edukativo-arsimore, arritjet e nxënësve që ndjekin mësimet sipas PIA mund të vlerësohen në mënyrë përshkruese dhe numerike. Nxënësit që ndjekin mësimet sipas një programi të modifikuar, vlerësohen në mënyrë përshkruese në të gjitha periudhat edukativo-arsimore të arsimit fillor në përputhje me arritjet individuale të rezultateve të përcaktuara të nxënit.

Mënyra e vlerësimit të nxënësve me aftësi të kufizuara përcaktohet nga ministri, me propozimin e Byrosë së zhvillimit të arsimit.

Për nxënësit që ndjekin mësimet sipas planit individual të arsimit dhe programit të modifikuar, vlerësimi kryhet në përputhje me angazhimin e nxënësit dhe shkallën e rezultateve të mësimit të rregulluara të realizuara.

Për vlerësimin e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore, mësimdhënësi e planifikon vlerësimin dhe zgjedh metoda specifike

për vlerësimin dhe përzgjedhjen/zhvillimin e procedurave dhe instrumenteve specifike; zhvillon procesin e vlerësimit; formon një notë; analizon dhe informon për njohuritë e marra gjatë procesit të vlerësimit dhe përdor njohuritë për planifikimin e ardhshëm të mësimdhënies.

Mënyra e monitorimit dhe vlerësimit të secilit nxënës rregullohet posaçërisht duke u bazuar në aftësitë e tij njohëse, mundësitë, kufizimet dhe mënyrën e të shprehurit.

Në realizimin e mësimdhënies, përdoren metodat e mëposhtme për vlerësimin e arritjeve të nxënësit: vlerësimi i njohurive paraprake të nxënësit (vlerësimi diagnostikues), vlerësimi formues dhe vlerësimi përmblledhës.

Metoda e vlerësimit adaptohet në përputhje me nevojat specifike të nxënësve duke aplikuar: teste me alfabet Braille, format i zgjeruar, në version elektronik, format audio, etj., Përdorimi i teknologjisë ndihmëse, kohë më e gjatë për testin, ndihmë për të lexuar pyetjet e testit, pushime të mbikëqyrura dhe program mësimor fleksibil, prania e një asistenti arsimor.

Procesi i vlerësimit përfshin edhe vetëvlerësimin e nxënësve në varësi të aftësive të tij.

Për zbatimin efektiv të gjitha mënyrave të vlerësimit të nxënësve me nevoja të veçanta, shkolla planifikon vlerësimin në nivelet vijuese:

- planifikimin e vlerësimit në programin vjetor dhe zhvillimor të punës së shkollës;
- planifikimin e vlerësimit në planet e punës së aktiveve profesionale;
- planifikimin e vlerësimit në programin vjetor të punës dhe planifikimin e EISH;
- planifikimi i vlerësimit në planet e punës së bashkëpunëtorëve profesionalë në shkollë;
- planifikimin e vlerësimit në planifikimin vjetor, planifikimin tematik dhe planifikimin e orës mësimore të mësimdhënësit.

Formimi i notës bëhet sipas standardeve të vlerësimit nga programet mësimore.

Nota formohet pas përfundimit të njësisë së programit (tema zona) dhe periudhës specifike kohore në vitin shkollor (tremujori, gjysëmvetori dhe fundi i vitit shkollor).

Për nxënësit që ndjekin mësimet sipas PAI-së ose një programi të modifikuar, nota mund të formohet pas realizimit të qëllimeve dhe arritjes së rezultateve të pritura të nxënësit sipas PAI-së ose një programi të modifikuar.

Gjatë formimit të notës (përshkruese/numerike) mësimdhënësi përdor të gjitha instrumentet e përfunduara dhe provat e mbledhura nga vlerësimi formues siç janë punimet e nxënësve, mbajtja e një portofoli për nxënësin, mostrat e punimeve, modelet e vëzhguara të sjelljes, listat e kontrollit, shënimet e anekdotave, etj. . në mënyrë që të arrihet objektiviteti në vlerësimin e nxënësit konkret.

Në shkollën fillore, kontrolli i arritjeve të nxënësve bëhet çdo orë mësimore, dhe mësimdhënësi formon një notë përmbledhëse të paktën dy herë në një gjysmëvjetor.

Mësimdhënësi në dokumentacionin pedagogjik e shkruan notën e formuar për një lëndë të caktuar.

Dokumentacioni pedagogjik përcakton llojin e programit sipas të cilit nxënësi e ndjek mësimin (PAI, program i modifikuar dhe program i adaptuar).

Të dhënat pedagogjike ofrojnë hapësirë për vlerësim përshkrues.

Mësimdhënësi informon këshillin e klasës për notat e dhëna të nxënësve në çdo tremujor, gjysmë vjetor dhe në fund të vitit shkollor.

Mësuesi i klasës, përkatësisht kujdestari i klasës vazhdimisht, gjatë vitit shkollor e informon nxënësin për përparimin dhe arritjet e tij / saj në secilën lëndë, veç e veç.

Mësuesi i klasës, përkatësisht kujdestari i klasës informon prindin / kujdestarin për suksesin e nxënësit të paktën dy herë në çdo gjysmëvjetor, në mbledhje prindërore jo më vonë se tre ditë pas përfundimit të këshillave të klasës për përcaktimin e suksesit dhe sjelljes së nxënësit për tremujorin e parë, gjysmë vjetorin e parë, për tremujorin e tretë dhe fundin i vitit shkollor duke paraqitur fletë dëshmie.

Përveç informimit për arritjet në fund të periudhave të parashikuara të vlerësimit (tremujori, gjysmëvjetori, fundi i vitit) prindërit / kujdestarët

marrin informacion të rregullt në formë gojore ose me shkrim (në takime individuale), shënime me shkrim, fletë regjistrimesh, lista kontrolli, komente me shkrim dhe punë të tjera të nxënësve.

Të dhënat individuale mbi arritjet e nxënësve janë në dispozicion vetëm për prindërit/ kujdestarët, mësuesit dhe, nëse është e nevojshme për bashkëpunëtorët profesionistë.

Të dhënat janë në dispozicion të autoriteteve lokale, shtetërore dhe publikut të gjerë vetëm si të dhëna të vlerësimit të përgjithshëm.

XII.

ROLI I SHKOLLAVE FILLORE ME QENDËR TË BURIMEVE DHE QENDRAT PËR MBËSHTETJEN E MËSIMIT NË ARSIMIN INKLUZIV

Sipas Ligjit për arsimin fillor nga viti 2019, shkollat speciale shndërrohen në shkolla me një qendër burimore, dhe klasat speciale në qendra mbështetëse të mësuarit, në mënyrë që të sigurojnë arsim cilësor për të gjithë nxënësit me nevoja të veçanta arsimore.

Burimet që i posedojnë këto shkolla dhe klasa, së bashku me njohuritë dhe përvojën e profesionistëve, do të jenë në dispozicion për të ofruar mbështetjen e nevojshme për nxënësit, prindërit / kujdestarët, mësimsdhënësit dhe bashkëpunëtorët profesionistë.

Gjatë krijimit të një sistemi arsimor inkluziv, shkollat fillore të bazuara në burime dhe qendrat e mbështetjes së të mësuarit luajnë rol kryesor në zbatimin e ndryshimeve. Ata do të vazhdojnë të kontribuojnë në procesin e edukimit dhe edukimit të nxënësve me nevoja komplekse, por gjithashtu do të kenë një rol shtesë në mbështetjen e shkollave të rregullta dhe të gjithë aktorëve të përfshirë. Njohuritë e tyre profesionale dhe përvoja e mëparshme do të kontribuojnë në shkollat për të përmirësuar kapacitetin për promovimin e pjesëmarrjes dhe suksesin e të mësuarit të gjithë nxënësve me NVA. Shkollat me qendër burimesh dhe Qendrat e mbështetjes së mësimit do të mbështesin përfshirjen e fëmijëve dhe nxënësve duke lehtësuar aksesin në arsim dhe trajnim, duke ofruar shërbime të specializuara të komunitetit, duke mbështetur punësimin dhe jetesën e pavarur.

Bashkëpunimi midis shkollave dhe shkollave me një qendër burimesh dhe qendra mbështetëse të mësuarit duhet të inkurajohen

dhe zhvillohen në zbatimin e politikave dhe praktikave inkluzive. Një bashkëpunim i tillë, nga njëra anë, hap mundësi për personelin në shkolla me qendër burimesh dhe qendrat mbështetëse të mësimin për të vazhduar rolin e tyre për të mbështetur nxënësit me NVA në sistemin edukativo-arsimor. Nga ana tjetër, ato ofrojnë mundësi që personeli në shkolla të rregullta të marrë mbështetjen maksimale për pranimin dhe punën me nxënës me nevoja të veçanta arsimore, në mënyrën më të mirë të mundshme.

Shkollat me qendër burimesh dhe qendrat e mbështetjes së të mësuarit duhet të ofrojnë mbështetje në nivele të ndryshme të arsimit, nga parashkollori përmes arsimit fillor, të mesëm, deri te arsimi i të rriturve. Mënyra e bashkëpunimit ndërmjet shkollave fillore me një qendër burimesh, qendrave mbështetëse të nxënës dhe shkollave të tjera fillore rregullohen në një akt të veçantë të miratuar nga Ministri i Arsimit, me propozim të Byrosë së zhvillimit të arsimit.

VEPRIMTARIA E SHKOLLAVE ME QENDËR BURIMESH DHE QENDRAT E MBËSHTETJES SË MËSIMIT

Shkollat me qendër burimesh dhe qendrat e mbështetjes së mësimin kanë një rol të dyfishtë në punën e tyre:

- ▶ Nga njëra anë, do të vazhdojnë me rolin e tyre tradicional të specializuar për të siguruar një pjesë të veprimtarisë edukativo-arsimore për nxënësit me nevoja komplekse, për të cilët përfshirja në atë mjedis është në interesin e tyre më të mirë, në përputhje me rekomandimet e trupave profesionale për vlerësimin funksional. Këta nxënës do të ndjekin një pjesë të një programi të modifikuar në shkollat me qendra burimesh ose qendrat mbështetëse të mësuarit, përmes të cilit ata do të zhvillojnë aftësi jetësore, vetë-kujdes, higjienë personale, zhvillimin e të folurit, aftësitë e komunikimit dhe zhvillimin emocional. Shkollat me qendra burimesh dhe qendrat e mbështetjes së të mësuarit kanë njohuri, shërbime dhe pajisje të specializuara për t'u kujdesur për nxënësit me një nivel të lartë të nevojës për mbështetje, gjë që do t'i lejojë ata të përqendrohen në nevojat e tyre individuale.
- ▶ Nga ana tjetër, duke marrë parasysh burimet e tyre materiale, hapësinore dhe njerëzore, ato do të jenë qendra burimesh që do të mbështesin shkollat, e cila është hallka më e rëndësishme për përfshirjen e suksesshme. Duke përdorur pajisjet e tyre teknike,

njohuritë dhe përvojën profesionale, ata gjithashtu do të ofrojnë mbështetje për mësuesit, bashkëpunëtorët profesional, ekipin inkluziv, për të zhvilluar njohuritë dhe aftësitë e tyre në lidhje me përgjigjen ndaj nevojave të ndryshme të nxënësve. Ata do të duhet të ofrojnë ndihmë në përshtatjen me mjedisin, të marrin pjesë në zhvillimin e një plani arsimor individual, zhvillimin e mjeteve dhe mjeteve mësimore specifike.

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut ekzistojnë shkolla speciale, përkatësisht shkolla me qendër burimesh të cilat ndahen në bazë të llojit të aftësisë së kufizuar që trajtojnë. Sidoqoftë, në zhvillimin e sistemit të arsimit inkluziv dhe misionit dhe vizionit që ata kanë, ata duhet të përqendrohen në forcimin dhe përmirësimin e kapaciteteve të tyre në mënyrë që të ofrojnë shërbime dhe burime për nxënësit me nevoja të ndryshme.

KAPACITETET E SHKOLLAVE ME QENDËR RESURSES DHE QENDRAT PËR MBËSHTETJE TË MËSIMIT

Sipas rolit të ri të shkollave fillore speciale dhe klasave speciale në shkollat fillore, të cilat nga viti shkollor 2020/21 shndërrohen në shkolla fillore me qendra burimesh dhe Qendra të mbështetjes në mësim, me vendosjen e tyre profesionale dhe organizative do të ofrojnë një gamë të gjerë shërbimesh /aktivitetesh: arsimore, këshilluese, rehabilituese, etj.

Shkollat me qendra burimesh dhe qendrat e mbështetjes së të mësuarit, përveç veprimtarisë arsimore të nxënësve me nevoja komplekse, gjithashtu ofrojnë shërbime për:

- ▶ Koordinimin e ndihmës arsimore dhe asistentët personalë;
- ▶ Mjete mësimore didaktike specifike për shkollat (tekste dhe alfabeti Brail, mjete prekëse, etj.);
- ▶ Orientimi dhe lëvizshmëria në hapësirë, përdorimi i gjuhës së shenjave, përdorimi i teknologjisë ndihmëse si një mjet për komunikimin dhe mbështetjen e të mësuarit, përdorimi i alfabetit Braille / makinës / kompjuterit, etj;
- ▶ Shërbimi mobil i edukatorëve dhe rehabilituesve specialë të burimeve;
- ▶ mbështetje për nxënësit me aftësi të kufizuara të cilët janë përfshirë në shkolla (sipas specializimit të shkollës);

- ▶ sigurimi i mbështetjes profesionale për mësimdhënësit e shkollës fillore për të punuar me nxënës me aftësi të kufizuara të caktuara;
- ▶ puna në shtëpinë e nxënësit dhe mbështetja e familjeve (grupe mbështetëse, trajnime, këshillime, etj.);
- ▶ Trajtime rehabilitimi: trajtime logopedike, stimulim ndijor, terapi arti, metoda Montessori, grafomotor dhe aftësi motorike, etj;
- ▶ Trajnim profesional / kualifikim / trajnim shtesë për të rriturit me aftësi të kufizuara;
- ▶ Rehabilitimi dhe orientimi profesional, trajnimi dhe përfshirja në tregun e punës.

PËRGATITJA E PLANEVE PËR TRANSFORMIM

Forma dhe përmbajtja e transformimit do të jenë specifike për secilën shkollë dhe do të varen nga disa faktorë: burimet në dispozicion të saj, nxënësit me të cilët punon, rajoni ku do të shërbejë, etj. Plani gjithashtu do të duhet të përfshijë ndryshime (reforma) në strukturën organizative, në mënyrë që shkolla të jetë funksionale dhe në përputhje me vizionin dhe burimet për ofrimin e shërbimeve në të ardhmen. Pastaj, brenda shkollës do të formohen ekipe të ndryshme që do të ofrojnë shërbim specifik, për shembull shërbimin celular, shërbimin e rehabilitimit, shërbimin arsimor, etj. Gjatë përgatitjes së planit, rekomandohet të bëhet një analizë e kapitalit njerëzor në dispozicion të shkollës, d.m.th. të vlerësohet efektiviteti dhe efikasiteti i tyre, dhe pastaj të racionalizohen të gjitha burimet.

Roli i ri që ata do të marrin në mbështetjen e shkollave do të kërkojë gjithashtu aftësi dhe aftësi të reja. Shumë e rëndësishme është që edukatorët specialë dhe rehabilituesit dhe profesionistë të tjerë të kenë trajnim dhe udhëzim shtesë se si të kryejnë më mirë detyrat e reja që do të kërkojnë prej tyre.

XIII.

ZHVILLIMI PROFESIONAL I MËSIMDHËNËSVE

Kuadri mësimdhënës dhe aftësia e tij profesionale është baza e suksesit në procesin edukativo-arsimor. Për të arritur një arsimim inkluziv efektiv, mësimdhënësit duhet të përqendrohen në katër vlera kryesore që janë baza për zhvillimin e kompetencave të tyre:

- **Respektimi i diversitetit midis nxënësve;**
- **Mbështetje për të gjithë nxënësit;**
- **Punë në ekip;**
- **Zhvillimi i vazhdueshëm profesional personal.**

Që të ketë një sistem edukativo - arsimor inkluziv dhe të barabartë, qasja e të gjithë mësimdhënësve ndaj ndryshimeve që ekzistojnë midis nxënësve duhet të jetë me një qëndrim pozitiv dhe kuptim të praktikave inkluzive. Mësimdhënësit mund të fitojnë njohuri për përgatitjen për praktika të tilla inkluzive gjatë arsimit të tyre fillestar universitar. Për atë qëllim, fakultetet që prodhojnë kuadro mësimdhënësish duhet të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin për të bërë rishikimin e programeve të studimit, në interes të harmonizimit me Ligjin e ri për arsimin fillor.

Për atë qëllim, rekomandohet përgatitja e programeve të reja të studimit, ku përmes programeve lëndore do të njihen qëllimet dhe përmbajtjet për arsimin inkluziv. Është e rëndësishme të theksohet se përgatitja e programeve të studimit duhet të marrë parasysh ndër

disiplinaritetin e tyre, që do të thotë se duhet të integrohen më shumë fusha të shkencës pedagogjike.

Me një program studimi të këtillë, mësimdhënësi i ardhshëm në arsimin fillestar do të marrë kompetenca për zbatimin e suksesshëm të praktikave inkluzive, si për shembull:

- ▶ Është informuar mirë për të gjithë nxënësit;
- ▶ Njeh dhe kupton ndryshimet fizike, emocionale, sociale dhe kulturore midis nxënësve;
- ▶ Njeh mënyra për të mbështetur nxënësit nga grupet e ndjeshme shoqërore;
- ▶ Njeh mënyra të ndryshme motivimi;
- ▶ Njeh dhe inkurajon nxënësit me respekt për individualitetin e tyre;
- ▶ Zbaton modele dhe qasje të ndryshme të të nxënit;
- ▶ Njeh dhe zbaton metodat e duhura të mësimdhënies, strategjitë dhe teknikat e mësimdhënies;
- ▶ Zotëron aftësi mësimore;
- ▶ Zotëron demokraci, respekt, miqësi, bashkëpunim, tolerancë, përshtatshmëri dhe fleksibilitet në pranimin e ndryshimit;
- ▶ Hapja ndaj ideve, qasjeve dhe informacioneve të reja.

Nga ana tjetër, zhvillimi profesional i mësimdhënësve është veçanërisht i rëndësishëm për shkak të sfidave të reja me të cilat përballen mësimdhënësit nga shkollat e rregullta dhe të cilat duhet t'i përgjigjen nevojave në rritje dhe të ndryshme të nxënësve.

Në përputhje me kompetencat themelore për mësimdhënësit, Byroja e zhvillimit të arsimit në katalogun e programeve të akredituara duhet t'u kushtojë vëmendje të veçantë programeve për arsimin inkluziv. Trajnimet me përparësi për të gjithë mësimdhënësit duhet të jenë programe për forcimin e kompetencave të mësimdhënësve për arsimin inkluziv, si dhe programe të tjera për forcimin e njohurive dhe aftësive të nevojshme për të punuar me nxënës me nevoja të veçanta arsimore dhe kategori të tjera të nxënësve që kanë nevojë për mbështetje shtesë.

Gjithashtu, programi ekzistues i akredituar i studimit për ritrajnimin pedagogjik-psikologjik dhe metodologjik (PPM) duhet të rishikohet, me përfshirjen e programeve të reja të lëndëve në fushën e përfshirjes - inkluzionit.

Forcimi i këtyre kompetencave dhe vlerave përmes programeve të studimit që synojnë edukimin e mësimeve, do t'u mundësojë atyre të fitojnë njohuri, si dhe të zhvillojnë aftësi me të cilat ata mund t'i përgjigjen sfidave të reja. Vetëm në këtë mënyrë, me një zgjidhje sistematike në nivelin e të gjithë vendit, mësimeve do të jenë të gatshëm t'u përgjigjen nevojave të nxënësve që përballen me vështirësi në të mësuar.

XIV.

MONITORIMI, VLERSIMI DHE RAPORTET

Për të zbatuar dhe mirëmbajtur sistemin e arsimit inkluziv në nivel nacional, duhet të futen standarde inkluzive të cilësisë për arsimin inkluziv (në përputhje me standardet ndërkombëtare për arsimin inkluziv) dhe mekanizmat e monitorimit të progresit në të gjitha nivelet. Për atë qëllim, shteti duhet të zhvillojë një plan për monitorimin (monitorimin) dhe vlerësimin (vlerësimin) në të cilin do të përcaktohen qartë: treguesit (hyrja, procesi dhe rezultatet), burimet e verifikimit, afati kohor (afatet), institucionet përgjegjëse dhe implikimet financiare

MONITORIMI DHE VLERSIMI PËRGJITHËSISHT DUHET TË ORIENTOHEM NË MATJEN / VLERSIMIN:

- ▶ Rregulla, politika dhe praktika jodiskriminuese për pranimin e nxënësve;
- ▶ Politika dhe strategji të zhvilluara për të mbështetur të gjithë nxënësit që të jenë në gjendje të identifikojnë dhe shprehin nevojat e tyre;
- ▶ Ekzistenca e një politike të qartë kundër dhunës;
- ▶ Trajnimi i stafit për aspektet e pranimin të të gjithë nxënësve dhe krijimin e një klime miqësore shkollore;
- ▶ Punë me respekt dhe në bashkëpunim me nxënësit dhe familjet;
- ▶ Strategjitë për të ndihmuar nxënësit dhe familjet të marrin pjesë në mënyrë aktive në komunitetin e shkollës dhe klasës;
- ▶ Qasja në informacion dhe qasja në këshillim për nxënësit.

MONITORIMI I BRENDSHËM DHE I JASHTËM

Zbatimi i arsimit inkluziv në institucionet edukativo - arsimore monitorohet në dy nivele

- ▶ Monitorim i brendshëm (në nivel të shkollës) dhe
- ▶ Monitorim i jashtëm (në nivel kombëtar).

Monitorimi i brendshëm kryhet brenda institucionit arsimor duke ndjekur udhëzimet e marra nga MASH.

▶	Ekipi inkluziv i shkollës krijon mekanizmat për monitorimin e praktikave inkluzive në nivelin e shkollës dhe mbledh dhe analizon të dhëna nga ekipi inkluziv i nxënësve (nga të gjitha ekipet e nxënësve inkluzive të formuar brenda shkollës).
▶	Këshilli i shkollës rregullisht monitoron punën e ekipit inkluziv të shkollës.

Shkolla është e detyruar të paraqesë një raport vjetor në të cilin do të duhet të futë të dhëna për zbatimin e arsimit inkluziv (të hartuara në përputhje me udhëzimet e marra nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës).

Monitorimi i jashtëm kryhet nga Inspektorat shtetëror i arsimit, Byroja e zhvillimit të arsimit dhe QAPT brenda kompetencave të tyre ligjore. ISHA kryen monitorimin përmes procesit të vlerësimit integral të punës në shkollë, dhe BZHA dhe QAPT përmes:

▶	Analiza e raporteve vjetore të shkollave për zbatimin e arsimit inkluziv, në mënyrë që të identifikohen:
▶	Numri i nxënësve që mësojnë me sukses sipas PIA dhe programit së modifikuar, shkallës së "daljes" dhe arsyeve për një rezultat të tillë.

▶	Progresi i përgjithshëm drejt realizimit të qëllimeve për arsimin inkluziv - mbulimi i fëmijëve me NVA dhe shkalla e kompetencës së institucioneve arsimore (të rregullta dhe shkolla me qendra burimesh, qendra mbështetëse të mësuarit) për tu përshtatur me nevojat arsimore të fëmijëve.
▶	Numri i nxënësve më të vjetër të regjistruar në shkollë dhe masat inkluzive të marra nga shkolla..
▶	Numri i nxënësve që mësojnë sipas programeve mësimore të adaptuara (për nxënësët që nuk ishin përfshirë në sistemin arsimor)..
▶	Rishikimi i fundit i PAI dhe planprogramit të modifikuar dhe një sërë intervistash me aktorët kryesorë (prindërit / kujdestarët, nxënësit, personeli i punësuar në institucionet arsimore) për të përcaktuar nëse shkolla ndjek procedurat e përshkruara dhe siguron llojin e duhur të mbështetjes dhe shërbimeve që janë siguruar nga PAI dhe një program i modifikuar.
▶	Vlerësimi i cilësisë së masave pohuese të marra për përfshirjen e të gjithë nxënësve në arsimin e rregullt.

